

dyade

.no

leselyst

med omtaler av disse bøkene:

Austerlitz

av W. G. Sebald

Kunst og erkendelse

av K. E. Løgstrup

En beretning om blindhet

av Jose Saramago

Populærmusikk frå Vittula

av Mikael Niemi

Henrik Ibsen: Mellom evne og higen

av Robert Ferguson

Secrets & Lies

av Bruce Schneier

Jakten på Gjest Baardsen

av Erling T. Gjelsvik

Back when we were grownups

av Ann Tyler

I am right - you are wrong!

av Edvard de Bono

Giordano Bruno and the

Hermetic Tradition

av Frances A. Yates

De store ideologiernes tid

av Hans Fredrik Dahl

The Red Thread

Buddhist Approaches to Sexuality

av Bernard Faure

Høgskulen i Sogn og Fjordane

Dyade
HSF/FOSS Tidsskrift Dya
2002 rg. 34 Nr 1

H02002013

1 2002

Har du lest en god bok i det siste?

-Hva sa du?

-Kan du ikke være så snill og legge bort den fjernkontrollen - jeg spurte om du har lest en god bok i det siste?

-Har ikke tid. Veldig mye å gjøre. Jobb, familie - forferdelig stress. Og så tar det så lang tid å lese alle disse bøkene..

-Jo, men gleden da - lesegledden? Gleden over å hengi seg til en god bok, leve seg inn i skildringene, språket, karakterene, spenningen. Eller over å lære noe nytt og spennende om et ukjent saksfelt. Har du helt glemt den?

-Nei da. Men jeg har opplevd så ofte at jeg setter meg ned og begynner å lese, og så viser det seg at denne boken, som absolutt alle har anbefalt, som skal være det hotteste eller dypeste eller mest velskrevne -ganske enkelt ikke fenger. Var medlem av bokklubben i mange år. Der står de på rad og rekke og samler støv.

-Ja, jeg forstår hva du mener. Kanhende det er fordi du leter på de mest konvensjonelle stedene når du søker etter den gode leseopplevelse?

-Hvordan da?

-Bokklubbene og kritikerne utgjør en liten og meget meningsbestemmende krets, som begge har som oppgave - mot betaling - å forsøke å påvirke hva du bør lese. Bokklubbene skal jo tjene penger. Og kritikerne har sine hestekjepper.

-Så hvor skal jeg lete i stedet? Har du noen gode råd?

-I dette nummeret av Dyade, naturligvis. Redaksjonen har bedt noen gode venner om å skrive om bøker som har opptatt nettopp dem, men som kanskje ikke har nådd eller opptatt den norske offentlighet. Her inviterer vi til en liten vandring, for å pirre leselysten.

-Høres ikke dumt ut.

-Neida. Og så kan du bruke fjernkontrollen, lese litt her og der, og feste deg ved det du måtte synes er spennende.

-Flott - hvor begynner jeg?

-Hvor du vil - God leselyst!

Eirik Jensen

Redaktør:

Eirik Jensen

Redaksjon:

Turid Suzanne Berg-Nielsen
Halvor Eifring
Carl Henrik Grøndahl
Ole Nygaard

Redaksjonsekretær:

Trygve Fridstrøm

Administrasjon:

Acem sekretariat

Redaksjonsråd:

Rolf Brandrud
Ole Gjems-Onstad
Torbjørn Hobbøl
Are Holen

Adresser:

Postboks 2559 Solli,
0202 Oslo
Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo
Telefon: 23 11 87 00
Telefax: 22 83 18 31
Postgiro: 0805 2 09 42 33
dyade@acem.no
dyade.no

Trykk/opplag:

Hegland Trykkeri
1200 eks
Utkommer 4 ganger i året

Abonnement

For år 2002: kr. 190.-

ISSN 0332-5792

- 2 Hele Europas fortid, slik den kulminerte i Holocaust, er blitt et fortrenget minne, og dette minne, likt et fortrenget minne i et enkelt-menneskes individuelle psykologi, tapper og legger et slør av virkelighet mellom bevisstheten og verden.
Romanen Austerlitz av W.G. Sebald omtalt av Eirik Jensen
- 6 Begrepet "erkjennelse" er i dag nærmest i ferd med å forsvinne fra det norske språket, i hvert fall som et ord for en erfaring vi selv har. Det liksom vokser i munnen, blir litt for stort, for pompøst.
Kunst og erkendelse av K. E Løgstrup omtalt av Tom Eide
- 9 I sitt nobelforedrag sier Saramago at han skrev denne boken for å minne leserne om at vi forvrenger fornuften når vi ydmyker livet
Romanen En beretning om blindhet av Jose Saramago omtalt av Christopher Grøndahl
- 14 Hjärtat ömmar för dessa ungar som möter livet på egen hand. Föräldrar som vuxit på för karg mark, som vindpinade fjällbjörkar, krokvuxna, förstår inte att leda eller vara de förebilder de kunde vara.
Romanen Populärmusik från Vittula av Mikael Niemi omtalt av Monika Wirkkala
- 20 Beskrivelser av raseriet, det sadistiske instinktet, den skjøre selvfølelsen, bryskheten, livskallet og gjennomlevde livserfaringer gir leseren glimt inn i en psyke og spennvidde som har skapt stor litteratur.
Henrik Ibsen: Mellom evne og higen av Robert Ferguson omtalt av Geir Wærnes
- 25 En av mange påstander i *Secrets & Lies* er at den krypterings-metoden, eller protokollen, som brukes for GSM telefoner, er så dårlig at man enkelt kan dekode signalene.
Secrets & Lies av Bruce Schneier omtalt av Håvard Bell
- 28 Fra før er det to kilder som har formet nordmenns bilde av Gjest Baardsen. Han fremstilles her som en kjernekar og gentlemanstyv, som tar fra usympatiske rikfolk og gir til fattige. Det stemmer neppe.
Jakten på Gjest Baardsen av Erling T. Gjelsvik omtalt av Ivar Gjerstad
- 33 Kan leses som en bok om en midtlivskrise. Men det er også en bok om forsoning med de livsvalg en har tatt og i med hvem man er på godt og vondt.
Romanen Back when we were grownups av Anne Tyler omtalt av Anna Benkø
- 38 Etter 30 år med Acem-meditasjon og kommunikasjons-grupper er de Bonos budskap mer en påminnelse om hvor viktig det er å se på forutsetningene for egen forståelse enn en egentlig nyhet.
I am right, you are wrong! av Edvard de Bono omtalt av Christian Rafn
- 42 I de siste årene har vi sett en økning av antall bøker som forsøker å gi nye perspektiver på historisk viktige hendelser. Tiden fra renessansen frem til 1700-tallet har også fått sin andel.
Giordano Bruno and the hermetic tradition av Frances Yates omtalt av Wiggo Smebye
- 46 Under krigen er Quisling i mangt tvangens representant. Men også den dominante motstands-holdning representerer tvang. Den leder inn i en kollektivism som i liten grad viser toleranse for annerledestenkende.
De store ideologienes tid av Hans Fredrik Dahl omtalt av Dag Jensen
- 54 Seksualiteten ligger nær kjernen for menneskelig eksistens. Men hvilken rolle spiller seksualiteten for åndelig utvikling, som buddhismen legger stor vekt på?
The Red Thread. Buddhist Approaches to Sexuality av Bernard Faure omtalt av Halvor Eifring

Austerlitz

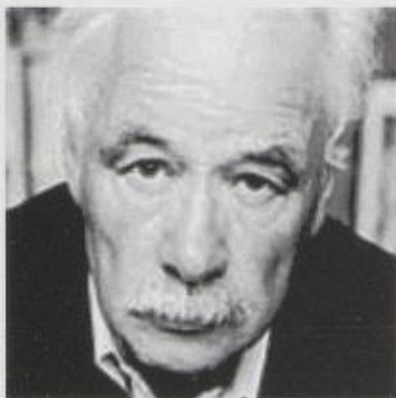
av W.G. Sebald

roman

omtale:

Eirik Jensen

"Gjennom Austerlitz' gjenopdagelse av sin fortid formidler Sebald hvordan hele Europas fortid, slik den kulminerte i *Holocaust*, er blitt et fortrenget minne, og hvordan dette minne, likt et fortrenget minne i et enkelt-menneskes individuelle psykologi, tapper og legger et slør av uvirkelighet mellom bevisstheten og verden."

W. G. Sebald ble født i Algäu i 1944 og bodde i Tyskland til 1966; deretter hadde han hatt flere stillinger ved britiske universiteter, men skrev fortsatt på tysk. Han omkom i en bilulykke i England 16. desember 2001

vår fortid er her stadig, også når den er glemt

Enkelte deler av menneskets erfaringsunivers har ladning. Det kan være mennesker vi kjenner eller har møtt, eller minner vi bærer på. For noen knytter det seg også ladning til steder – en gammel kirke, et sted i skogen eller på fjellet, et hus. Det hender at man forstår hvorfor nettopp dette stedet har slik ladning. Men det er ikke alltid slik.

Boken *Austerlitz* av den tyske forfatteren W.G. Sebald begynner med at fortelleren skriver om en slik erfaring. I siste del av 1960-tallet reiser han flere ganger fra England til Belgia. På en av disse reisene – da han kommer til Antwerpen – merker han at han fylles av dyp ubehag. Det er som han fornemmer noe ved byen som på uforklarlig vis uroer ham.

Noe senere treffer han bokens hovedperson – Austerlitz. Både fortelleren og Austerlitz lever av å studere og skrive om gammel arkitektur. Boken begynner med å beskrive flere gamle bygninger – særlig en gammel festning i Antwerpen.

Å reise slike festninger, for eksempel – og Antwerpen er et fremragende eksempel på denne ferdighet – viste klart hvordan vi følte oss tvunget til stadig å omslutte oss med forsvarsverk, som bygges i ulike tidsfaser som beskyttelse mot inntrenging fra fiendtlige styrker, inntil tanken om konsentriske sirkler som stadig reiser seg ut over støter an mot sine naturlige grenser..

Etter noen år møter fortelleren igjen Austerlitz, og Austerlitz begynner beretningen om sitt liv, som opptar størstedelen av boken.

Siden min barndom og ungdom...har jeg aldri visst hvem jeg virkelig var.

Austerlitz vokste opp som eneste adopterte sønn av et ektepar som bodde i en liten utkantbygd i Wales. Stefaren, som var prest i bygda, var fjern og depressiv, moren enda fjernere. Austerlitz skildrer sin oppvekst i Wales - hvordan farens mørkesinn tynger ham gjennom uken, men letter hver søndag etter at han har holdt sin preken for sin syndige menighet og beskrevet hvilke evige pinsler som venter dem i det hinsidige. Han forteller om skolegang på kostskole, hvor han greier seg godt tross skolens kultur av mobbing og utstøtelse. På skolens siste dag får han imidlertid høre at han ikke er barn av sine adoptivforeldre, som nå er døde, og at han egentlig heter Jaques Austerlitz. Hvem hans biologiske foreldre var, får han imidlertid ikke vite.

Etter universitetsutdannelse i europeisk arkitektur livnærer Austerlitz seg av å skrive om gamle bygninger. Han reiser rundt i Europa og skriver notater, som vokser og vokser i mengde, men som aldri blir til noe. Etter som årene går gripes han imidlertid av en stadig større følelse av meningsløshet og depresjon. Han føler seg utilpass sammen med sine tidligere venner og omgangskrets.

På en vandring gjennom London en sen natt og morgen kommer så noen merkelige minner fra Austerlitz' tidlige barndom. Han husker at den walisiske presten og hans hustru møter ham på en togstasjon da han var fire år gammel.

Etter denne opplevelsen blir Austerlitz helt satt ut av spill i flere måneder. Gradvis kommer han til seg selv og begynner å søke etter sitt opphav. Etter lang tid oppdager han i noen gamle arkiver at han i 1939 ble sendt med tog til England fra daværende Tsjekkoslovakia. Hans foreldre var jøder som på denne måten ville beskytte ham mot tyskerne, som da hadde invadert landet.

Austerlitz reiser så til Praha, og besøker leiligheten der hans foreldre bodde. Jeg skal ikke ødelegge leseropplevelsen ved å fortelle mer. Gjennom Austerlitz gjenoppdagelse av sin fortid formidler Sebald også mer – hvordan

hele Europas fortid slik den kulminerte i Holocaust er blitt et fortrenget minne, og hvordan dette minne, likt et fortrenget minne i et enkeltmenneskes individuelle psykologi, tapper og legger et slør av uvirkelighet mellom bevisstheten og verden.

Sebald skildrer både fortellerens og Austerlitz' reiser gjennom Europa i et litt gammelmodig og høytidelig språk som samtidig er detaljrikt og drømmeaktig fjernt og uvirkelig. Hans stil henter mye av sin rikdom fra Proust og Nabokov. Men stemningen i skildringene hans hentes mer fra Kafka. Det kan heller ikke være tilfeldig at Austerlitz finner sine røtter nettopp i Kafkas hjemby, eller at han på et tidspunkt i sitt liv bestemmer seg for å brenne alle sine notater – slik Kafka ga beskjed måtte gjøres med hans papirer etter sin død.

Stemningen fra Prosessen kjenner vi igjen når Austerlitz oppsøker det nye Bibliotheque National i Paris, som synes utformet av arkitekten med en innviklet og ugjennomtrengelig logikk hvis fremste formål er å frustrere enhver som søker etter å finne noe der.

Uhyggeligst er likevel når Austerlitz besøker den tsjekkiske byen Terezín, grå og nedslitt etter tiår under kommunistisk styre. Han vandrer gjennom de folketomme gater, og kommer plutselig over en større butikk som heter ANTIKOS BAZAR, og som virker som den eneste forretning i Terezín bortsett fra en mindre matkiosk. Den har fire større utstillingsvinduer, og når han kikker inn ser det ut til at butikken har flere rom bakenfor. I utstillingsvinduene står utstilt gamle klokker, kammer, glass, tallerkener.

„Jeg kunne selvfølgelig ikke se mer enn gjenstandene som var utstilt i vinduene, som kan ha utgjort bare en mindre del av de etterlatenskaper som lå i hauger inne i butikken. Men selv disse fire stillebenene som åpenbart var satt sammen helt tilfeldig, som syntes å ha vokst helt naturlig inn i de svarte grenene i trærne som stod rundt plassen og ble gjenspeilet i vindusrutene, utøvde slik en tiltrekningskraft på meg at det tok lang tid før jeg greide å rive meg løs fra å stirre på de hundrevis av ulike gjenstander, mens min panne presset seg mot det kalde vinduet, som om hver av dem eller deres forhold til hverandre måtte gi et utvetydig svar på de mange spørsmål som jeg fant det umulig å stille i mitt sinn. Hva var meningen med den festlige hvite linduken som hang over ryggen til ottomansofaen, eller lenestolen med sin slitte brokaderygg? Hvilken hemmelighet lå bak de tre messingmørtlene i ulike størrelser, som hadde noe ved seg som lignet et utsagn fra et orakel, eller bollene i skåret glass, keramiske vaser eller stentøysmuggene, reklameskiltet i tinn med påskriften Theresienstädter Wasser, den lille esken med skjell, miniatyrorgelet, de globusformede papirvektene med vidunderlige sjøblomster som svalet inne i sine glasskuler....”

Sebald gir aldri svaret på hvilken hemmelighet disse gjenstandene bærer, eller hvorfor denne lille unnselige landsbyen uten noen andre butikker tilfeldigvis har denne store antikvitetforretningen. Leseren aner – for Terezín er det tsjekkiske navnet på byen Theresienstadt, hvor tyskerne anla en av sine største konsentrasjonsleire. Og antikvitetene må naturligvis stamme fra de tusener av jøder som mistet sine liv der. Den ladningen som Austerlitz fornemmer i disse gjenstandene må skyldes at han aner deres opphav. Mens eierne er borte bærer de fortsatt fingeravtrykk og historiske minner fra den tid da de befant seg i de opprinnelige eiernes ulike hjem. Og nå ligger de til salgs i utstillingsvindue i antikvitetbutikken i Terezín.

Innimellom skildringene har Sebald lagt ulike fotografier – fra utstillingsvinduet i Terezín, plantegningene fra fortet i Antwerpen, bilder av glasskupler fra jernbanestasjoner. De gir beretningen en atmosfære av autentisitet samtidig som de understreker den drømmeaktige og samtidig detaljerte stemning som preger skildringen. Man undres – har Sebald tatt bildene etter at han skrev boken? Eller er boken blitt til ved at han har tatt disse bildene, og spunnet sine historier rundt dem? Fiksjon og virkelighet vever seg inn i hverandre i Austerlitz på en måte som uroer.

Austerlitz gir ingen avklarede svar på den søkeprosess som hovedpersonen gjennomgår. Historien avsluttes ikke, den bare fortsetter å tegne sine spor i bevisstheten, og det ubevisste. I spenningen mellom erindring og språk, og det som ikke kan uttrykkes, ligner Austerlitz prosess en psykoanalyse. Men det er ingen analytiker som hjelper Austerlitz. Meningen i sin skjebne må han finne alene.

Austerlitz er en merkelig og besettende leseropplevelse. Den minner oss om at vår fortid stadig er her, også når den er glemt, og om de kompliserte sammenhenger mellom glemsel og erindring som tilværelsen utfordrer, både for hver enkelt, og for Europa.

P.S. Etter at denne bokomtalen er ferdigskrevet, kommer jeg tilfeldigvis over en notis i et utenlandsk tidsskrift: W. G. Sebald ble drept i en bilulykke i England 16 desember 2001. Jeg minnes en annen som engang skrev om det særegne ved en forfatters død. Da er det ikke bare en enkeltperson som har mistet livet, men noe mer. Det gjelder i alle fall W. G. Sebald. Jeg hadde gledet meg til å lese mer av ham – de ennå uskrevne bøker som lå som løfter i dette sære forfattersinn. Jeg kommer til å lese – jeg hadde nær skrevet lytte til - resten av det W. G. Sebald har skrevet med enda større varsomhet.

W.G. Sebald
Austerlitz
Oversatt til
engelsk av
Andrea Bell
Hamish
Hamilton 2001
415 sider

Kunst og erkendelse
Kunstfilosofiske betragtninger
av K.E. Løgstrup

omtale:
Tom Eide

Begrepet "erkjennelse" er i dag nærmest i ferd med å forsvinne fra det norske språket, i hvert fall som et ord for en erfaring vi selv har. Det liksom vokser i munnen, blir litt for stort, for pompøst. I Løgstrups tekster, som ble skrevet på 60- og 70-tallet, brukes begrepet med den største selvfølgelighet.

liten bok om store temaer

Hva slags erkjennelse kan kunst og litteratur gi? Hva er forbindelsen mellom kunstnerens skaperprosess og mottagerens erkjennelse? Hva skal til for at erkjennelse gjennom kunst skal bli mulig? *Kunst og erkendelse* er skrevet av den danske teologen Knud Løgstrup (1905-1981). I denne lille perlen av en bok med etterlatte skrifter gjør Løgstrup dristige forsøk på å formulere forsøksvise svar på disse og andre spørsmål om vårt forhold til kunst. Kunsten henvender seg til sansene i oss, skriver Løgstrup. Kunsten gjør det uerkjente kjent. Og kunstneriske erkjennelse har en etisk dimensjon, som innebærer at "onde" ytringer i kunsten må vurderes som ukunstneriske. Løgstrup er først og fremst kjent som etiker. Hans hovedverk, *Den etiske fordring* (1956), fikk en renessanse under etikkens tiår på 90-tallet. Hans kunstfilosofi er langt mindre påaktet, men ikke mindre interessant og leseverdig av den grunn. I hvert fall ikke for de som måtte interessere seg for kunst, litteratur og spørsmål som hva en estetisk erfaring er, hvordan den oppstår og hva den gjør med oss.

Den danske teologen og filosofen Knud Ejlert Løgstrup (1905-1981) blir regnet for å være en av de mest originale og sentrale tenkerne i det 20. århundre.

Begrepet "erkjennelse" er i dag nærmest i ferd med å forsvinne fra det norske språket, i hvert fall som et ord for en erfaring vi selv har. Det liksom vokser i munnen, blir litt for stort, for pompøst. I Løgstrups tekster, som ble skrevet på 60- og 70-tallet, brukes begrepet med den største selvfølgelighet. Han kan skrive om den erkjennelse kunstverket gir, uten at vi på noen måte føler at det er oppstyltet. Kanskje er dette fordi han er så konkret i sin tilnærming.

Boken består av syv essays, skrevet i perioden 1965 til 1979. Essayene er av varierende lengde og om temaer som varierer fra estetikkens historie til forholdet mellom sansning, følelse og erkjennelse, mellom litteratur og billedkunst, språk og sannhet, skapelse og tilintetgjørelse, kunst og kitch og mellom det universelle og det private i kunstopplevelsen. Store temaer, ja vel. Men beskrevet og utdypet på måter som skaper gjenkjennelse. Det er ingen teoretisk kunstfilosof, men en tenker med et sterkt personlig engasjement som taler i denne boken.

I åpningsessayet om kunst og erkjennelse tar Løgstrup utgangspunkt i musikken. Musikken er en rendyrking av lyd, av det auditive. Enhver lyd spenner vår hørselsans på en særegen måte, og ved å spenne hørselsansen stemmer lyden også sinnet, skriver han. Tilsvarende er det når vi snakker. Stemmens tone bidrar til å stemme sinnet til den som lytter. Denne 'stemthet' er et nøkkelbegrep hos Løgstrup, et uttrykk for en holdning, en innstilhet, en åpen, lyttende mottagelighet som er uunnværlig for å forstå det som blir sagt eller på andre måter formidlet. Uten en slik stemthet i sinnet vil vår forståelse være sørgelig begrenset. Vi vil misforstå, komme på avveie, og komme 'hinkende og haltende langt bakefter talen', som Løgstrup uttrykker det. Sagt litt enkelt, synes Løgstrup å betrakte musikken, billedkunstens og litteraturens oppgave som nettopp det å skape en slik stemthet i sinnet, en stemthet som er en forutsetning for erkjennelse. I musikken skjer dette gjennom abstrakte kombinasjonen av toner, takt og rytme. Også litteraturen og malerkunsten dyrker dette sanselige, gjennom i samspill og spenning mellom klang, rytme, farge og former. Kunsten dyrker sanseelementet for den følelsesmessige virkningens skyld.

Hva har så dette å gjøre med erkjennelse? Jo, skriver Løgstrup, det stemte inntrykket inneholder en erkjennelse som vil artikuleres. Det sanselige i kunsten stemmer sinnet på måter som på samme tid inneholder og gjør oss mottagelige for noe som ellers var utenfor vår erkjennelses rekkevidde. I det stemte inntrykk er vi åpne for en betydning som går 'utover eller bakom vår på forhånd fortrolighet med tingene og begivenhetene', som han uttrykker det. Når sinnet er 'stemt' er vi åpne for en betydning som vi tidligere ikke var fortrolige med. Når kunsten gjør inntrykk på oss, bringer den oss ut av våre 'sjelelige fuger'. Kun stemte er vi åpne for det ukjente.

Språket gjør oss fortrolig med ting. Vi lever til daglig i en ganske selvfølgelig fortrolighet med det meste, uten at vi har gjort noe fra eller til for det.

Denne fortroligheten er så stor, at vi ikke skjenker den en tanke, selv om den på ingen måte er selvfølgelig. Bare det å vite hva tingene kalles, gjør oss i eminent forstand fortrolige med dem. Ifølge Løgstrup kommer kunsten inn som et forstyrrende og samtidig åpnende element i denne daglige fortrolighet. En kunstnerisk stemt artikulasjon gir oss en henvisning til noe som ligger bakenfor det vi allerede på forhånd er fortrolige med – gjennom tone, klang, rytme: 'I inntrykket bæres betydningen i dens skjulthet og ubestemthet av stemtheten.'

Det er ikke vanskelig å komme med innvendinger mot Løgstrups tanker. Man vil for eksempel kunne hevde at følelsene, slik de vekkes av kunsten, overhodet ikke gir erkjennelse, men kun en opplevelse. Men Løgstrup er ikke ute i et argumenterende ærend. Han er ingen analytisk kunstfilosof med klart definerte begreper og logiske resonnementer. Han er heller en fenomenolog som forsøker å beskrive og resonnere omkring det han mener å se, føle og erfare så konkret og opplevelsesnært som mulig. Det er noe dvelende, stadig tilbakevendende, nærmest kontemplerende over Løgstrups skrivemåte som gjør at selv de mest kompliserte tanker fremstår om ikke klart, så i hvert fall etter hvert med en viss klarhet. Kanskje er det nettopp Løgstrups prøvende og åpnende, til tider poetiske, men også dunkle språk, som gjør at hans tekster stimulerer så sterkt til å reflektere over egne erfaringer med kunst og litteratur.

K. E. Løgstrup:
*Kunst og
erkendelse.
Kunstfilosofiske
betragtninger.
Metafysik II.*
2. udgave,
2. oplag.
Cydendal 1976,
1995.

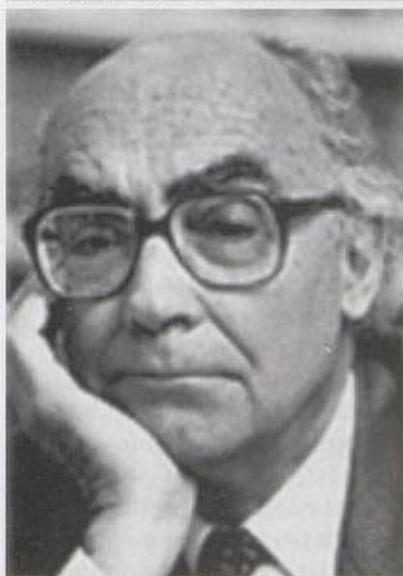
En beretning om blindhet av José Saramago

roman

omtale:

Christopher Grøndahl

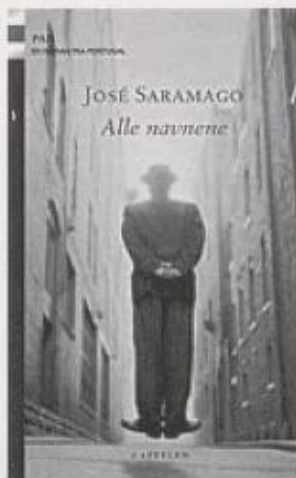
"I sitt nobelforedrag sier Saramago at han "skrev denne boken for å minne leserne om at vi forvrenger fornuften når vi ydmyker livet, at menneskets verdighet hver eneste dag fornærmes av verdens mektige, at den universelle løgneren har erstattet de pluralistiske sannheter, at mennesket sluttet å respektere seg selv da det mistet respekten for sine medskapninger"."

Den portugisiske forfatteren José Saramago ble født nord for Lisboa i 1922. I 1998 fikk han Nobelprisen i litteratur.

søstre i regnet

En mann sitter i bilen sin og venter på rødt lys. Han står forrest i køen. Lyset skifter til grønt. Han blir stående. Til slutt mister noen bak ham tålmodigheten, går frem og spør ham hva i helvete som foregår. Jeg er blind! sier mannen. Slik åpner nobelprisvinner José Saramagos roman *En beretning om blindhet*. Den er en samtidsskildring fra et land som høyst sannsynlig er Portugal, uten at det sies eksplisitt. En blindhets-epidemi sprer seg fra hovedstaden og gjennom landet. De angrepne lever ikke i mørket, men i en melkehvit blindhet som ikke kan forklares vitenskapelig. Hovedpersonene er en øyelege og hans hustru. Øyenlegen er en av de første som smittes av epidemien, og han og kona blir derfor internert i et gammelt sinnssykehus. Sykehuset bevoktes strengt av militære styrker og de hygieniske og ernæringsmessige forholdene blir verre for hver dag som går. *En beretning om blindhet* stiller spørsmålet: Hvordan bevare sin menneske-

lighet under ekstremt nedverdiggende og kaotiske forhold? Blindheten sprer seg med faretruende hastighet, og midt oppe i dette er det bare én som bevarer synet: Legekonen. Gradvis blir sinnsykehuset der de blinde interneres, fullere og kampen for å holde seg i live enda hardere. Til slutt tar en gruppe menn kontroll over de sparsomme matrasjonene og vil kun gi dem fra seg i bytte mot seksuelle tjenester. Øyelegens hustru og hennes medsøstre som er fanget i en verden av melkehvitt lys er nødt til å etter-komme ønsket for å overleve. Sammen vandrer de til de onde blindes sovesal.

Piken med solbrillene gikk bak legens kone, og deretter, i tur og orden, fulgte værelsespiken, kontorsøsteren, kona til den første blinde, hun som ingen vet hvem er, og til slutt den søvnløse kvinnen, et grotesk tog av illeluktende kvinner i skitne og lasete klær, er det virkelig mulig at kjønnets dyriske kraft er så mektig at den til og med blinder luktesansen, som er den sarteste av alle, det finnes til og med teologer som hevder, om enn ikke akkurat med disse ordene, at stanken er den største hindringen for å leve tålelig bra i helvete.

Setningen gir et godt eksempel på Saramagos stil (og legg merke til at det bare er én setning). Den begynner i det konkrete, hva skjedde, hvem gikk hvor. Ingen av skikkelsene i *En Beretning om blindhet* har egennavn. De har betegnelser som gir dem nok individualitet til at vi gjenkjenner dem. Dermed svever hele romanen i et halvt-metaforisk univers: Personene trer tydelig frem for oss, men både Saramagos altruistiske, pratsomme stil og mangelen på egennavn holder dem på en slags respektfull avstand. Vi kan fornemme hvordan de har det, men vi *kjenner* det ikke. Slik sett er han usentimental i sin tilnærming.

Fra den konkrete beskrivelsen, går fortelleren over til å reflektere over kjønnsdriften og luktesansen, før han ender i teologiske betraktninger om helvete. Fra det konkrete via det generelle til det metaforiske. Svært ofte fører Saramago blikket i bue-bevegelser og sier: Her har du en konkret situasjon, men den er også bare et bilde som peker på et større bilde, som peker på et enda større bilde, som igjen peker på den konkrete situasjonen, det disse menneskene er i ferd med å gjennomleve akkurat nå.

Snart slutter matrasjonene i sinnsykehuset å komme, og tilslutt våger de blinde å krysse gårdsplassen frem til sperringene, noe som frem til da ville ha fått dem skutt. Soldatene er borte og de skjønner at samfunnet nå har raknet: Alle har blitt blinde. I gatene råder en stemning av kaos og en vedvarende, desperat jakt på mat:

Søppelet hadde tilsynelatende fordoblet seg i løpet av nattetimene, det var som om noen fra utenverdenen, fra et eller annet ukjent land der livet fortsatt gikk som normalt, skulle ha kommet hit i nattens mulm og mørke og tømt søppel-containerne sine her, hadde vi ikke befunnet oss i blindeland, ville vi midt i dette hvite mørket sett skramtevogner og spøkelses-trailere fulle av søppel, rester, skrot, kjemisk avfall, aske, spillolje, knokler, flasker, innvoller, brukte batterier, plast, dynger av papir, det eneste de ikke har med til oss er matrester, noen fruktskall vi kunne ha narret sulten med mens vi venter på de bedre dagene som alltid lar vente på seg.

Det metaforiske universet innenfor sperringene er løftet ut og er blitt en global virkelighet. Vi vet ikke om det bare er dette anonyme landet som er berørt, eller om det er hele kloden. Det er ingen måte å vite det på, ettersom radioene er tause, avisene har sluttet å komme ut, ingen kan lage eller se på fjernsyn. Stillheten er total. Det eneste hovedpersonene kan gjøre, er å forsøke å overleve og finne tilbake til sine hjem.

Til tross for at hun hele tiden bevarer synet, er legekongen likevel den som straffes hardest. Hun må se på drapene, voldtektene og den blinde kampen for tilværelsen. Hun kan se, hun tvinges til å se, men hun vil også se. Hun blir både de blindes og vårt gissel i denne kaotiske verdenen.

Mot slutten av fortellingen kommer regnet, og legekongen og de to andre kvinnene i følget går ut på balkongen til leiligheten de har søkt tilflukt i for å vaske seg i regnvannet - for første gang på svært lenge.

Bak de lukkede vinduene i huset midt imot står kanskje noen blinde menn og kvinner med pannen mot de kjølige rutene, vekket av det voldsomme øsregnet, mens de gjenskaper nattens dunkelhet med sin egen pust mot glasset og tenker på den gang de sto slik de nå står og så regnet falle fra himmelen. De har ingen mulighet til å forestille seg at det står tre nakne kvinner der borte, nakne som da de kom til verden, de må være gale, vettuge folk driver ikke og vasker seg og skrubber ute på en veranda, og i hvert fall ikke nakne, utsatt for naboenes nysgjerrige blick, hva betyr vel det om vi alle er blinde, det er tross alt visse ting man ikke gjøre, herregud som regnet pøser ned over dem.

Denne scenen markerer et klart vendepunkt - vannforsyningen i byen har for lengst brutt sammen. Tilslutt er det naturen/Gud

Jose Saramago på Ibsen-museet i august 2001

som gir kvinnene anledning til en kroppslig katarsis, som deretter følges av en gradvis tilbakevending til det normale livet - noen dager senere går epidemien over. Kunnskapen de sitter igjen med er muligens uklart for dem, men klar for oss: Respekten for menneskenes godhet og evne til å ivareta hverandre.

José Saramago er bondesønn, og ble født i landsbyen Azinhaga nord for Lisboa i 1922. Familien hadde ikke råd til å holde ham på gymnaset, og han gikk i stedet i lære som maskin-tekner. I årene som fulgte, forsøkte han seg på en rekke yrker, blant annet som forlagsmann og som journalist. I 1969 meldte han seg inn i det portugisiske kommunistpartiet, som på den tiden var forbudt og iherdig ble forsøkt holdt nede av det fascistiske Salazar-regimet (som falt

under "Nellik-revolusjonen" i 1974). Til tross for dette klare standpunktet, mener han selv at han ikke skriver politisk litteratur. Etter at han lenge hadde livnært seg som oversetter, slo Saramago gjennom internasjonalt i begynnelsen av 1980-årene med romanen *Klosterkrønike* (*Memorial do Convento*). I 1998 mottok han nobelprisen i litteratur. I Svenska Akademiens begrunnelse for pristildelingen heter det blant annet - "Med sine lignelser som bæres av fantasi, medfølelse og ironi gjør han det stadig og på ny mulig å gripe en flyktig virkelighet".

Saramagos litterære univers er ordrikt. Få av romanene hans er på under tre hundre sider. Ordriktheten balanserer ofte hårfint mellom det pratsomme og det relevante. Noen ganger bikker prosaen hans over i banale observasjoner (kanskje særlig i romanen *En flåte av stein*, norsk utg. 1989), men som oftest klarer han å holde på leserens nysgjerrighet, først og fremst fordi arbeidene hans er gjennomsyret av en grunnleggende empati. Dette gjør det meningsfullt å slippe seg inn i fortellingene og assosiasjons-rekkene hans.

Denne humanismen ser man tydelig i fremstillingen av de to outsiderne Blimunda og Baltazar i kjærlighetsromanen *Klosterkrønike*. Baltazar mistet en hånd i krigen og Blimunda ser rett gjennom mennesker og ting dersom hun ikke spiser med én gang hun våkner om morgenen. Sammen engasjerer de seg i den blasfemiske aktiviteten å samle menneskers viljer, slik at den vitenskapelig interesserte presten de tjener skal kunne lage en maskin som kan fly. *Klosterkrønike* beveger seg i et halvt mytisk 1700-talls Portugal, der historiske politiske og religiøse hendelser blander seg med elementer vi kjenner fra Garzia Marques' magisk-realistiske univers. Presten og hans ukristelige vitenskapelige jakt speiler den brytningen hele det portugisiske

samfunnet er oppe i: Stadig reises det monumentale religiøse bygninger, men vitenskapen skal snart overta som det rådende verdensbildet og skyve religionen ut av den aktive samfunns-rollen den har hatt i over tusen år.

Flere av Saramagos romaner har det magiske og det uforklarlige som grunnleggende dramaturgisk premiss. De dreier omkring menneskets vilkår i en virkelighet som består av fiksjoner, fortellinger og konkurrerende historievversjoner. - "Historien hevder at kjensgjerningene taler for seg og vitner om hvordan noe var, mens fiksjonen ønsker å få kjensgjerningene til å tvile på seg selv", sier Saramago i et intervju med Aftenposten.

Om *En beretning om blindhet* sier Saramago i sitt nobelforedrag at han "skrev denne boken for å minne leserne om at vi forvrenger fornuften når vi ydmyker livet, at menneskets verdighet hver eneste dag fornærmes av verdens mektige, at den universelle løgneren har erstattet de pluralistiske sannheter, at mennesket sluttet å respektere seg selv da det mistet respekten for sine medskapninger".

En beretning om blindhet har mange likhetstrekk med Albert Camus' stadig aktuelle roman *Pesten*. Begge fortellingene viser hvordan mennesket i ekstreme situasjoner blir tydelig gjennom de valgene det gjør. Det kan velge å gi etter for sin egen dyriske makt- og over-levelsestrang og dermed miste respekten for sine medmennesker, eller det kan kultivere disse impulsene til også å være ivaretagende. Både Camus og Saramago demonstrerer gjennom sine epidemi/pest-arbeider (som begge har en lege i en av de sentrale hovedrollene) en grunnleggende tro på det gode i mennesket, på muligheten til å kjempe for at det i krisesituasjoner fortsatt skal finnes en gjensidighet som regulerer forholdet mellom oss. På samme måte som pesten i Camus' Oran, brenner også blindhets-epidemien seg selv ut til slutt. Men både Camus og Saramago insisterer på dette: Ikke før menneskene har lært leksen. Ikke før vi er presset til randen kommer nåden. Og da er vi alltid påført store tap. Erkjennelsen har kostet.

José Saramago
En beretning om blindhet
Cappelens utvalgte billigbøker 1999
(Org: *Ensaio sobre a Cegueira*, Lisboa 1995)

Populærmusik från Vittula

av Mikael Niemi

roman

omtale:

Monika Wirkkala

"Humorn är nordsvensk-finskt kärvt och svart, men djupt hjärtligt. Det är bitvis en mycket rolig bok med mustigt språk och drastiska bilder, men mitt i det drastiska är den också vemodig. Hjärtat ömmar för dessa "ungar" som möter livet på egen hand. Föräldrar som vuxit på för karg mark, som vindpinade fjällbjörkar, krokvuxna, förstår inte att leda eller vara de förebilder de kunde vara."

en rolig bok eller en sorglig?

Populærmusik från Vittula fick det i Sverige prestigefyllda Augustpriset för bästa svenska roman 2000 och har sålts i över 500 000 exemplar. Det är den debutroman som sålt mest i Sverige genom tiderna. Boken har vunnit gehör på bred front. Både litterärt intresserade och mindre vana läsare har tagit den till sitt hjärta. I Tornedalen läses den med stolthet för att "deras" författare lyckats på riksnivå, dessutom säkert också av nyfikenhet - vad skriver han egentligen om oss?

Mikael Niemi visar med boken om pojkarna Matti och Niila hur identiteten tar form i mötet och friktionen med äldre generationer, jämnåriga och indirekt via läroböcker och andra kulturyttringar som ger en bild av den egna landsändan och tornedalingarna. Den visar också på barns kraft och förmåga att handskas med de svårigheter livet ställer dem inför.

Mikael Niemi ble född 1959 i Pajala i nordligaste Sverige. Har gett ut diktsamlingar, ungdomsromaner och skrivit dramatik för radio och TV.

– Jag har en hjälte och det är Mikael Niemi!

Så inledde Astrid de Vibe, norsk förläggare, sitt föredrag om samtida nordisk litteratur vid en konferens i Budapest i oktober 2001. Varför en hjälte?

– Jo, fortsatte hon, Niemi vågar tro på den enkla berättelsen och på att en uppväxt i lilla Pajala i svenska Tornedalen äger allmän giltighet.

Och det gör den! Mitt i den erfarenhet som egentligen är ganska specifikt nordsvensk och finsk, finns ett sökande av en egen identitet som varken får stöd av föräldragenerationen eller andra vuxna "auktoriteter". I brist på annat blir populärmusiken, med Elvis och Beatles, viktiga för sökandet.

Sökandet efter en egen identitet står alltså i fokus. Två femåriga pojkar, Matti och Niila, möts samma dag som grusvägen i byn ska asfalteras – fast det blir bara oljegrus. En vänskap uppstår som stärker de två i förhållande till familjevardagen, konkurrerande pojkgäng, flickor osv. Men här finns också utanförskapet i att befinna sig mellan två kulturer och språk: rikssvenskan och finskan, och uppdelningen mellan det centrala och perifera Sverige som följer med det. Pajala är en gudsförgäten håla, i alla fall från Stockholm sett!

I en löst sammanhållen ramhandling kring de två pojkarnas uppväxt vidgar sig berättelsen till en färgrik skildring av barn som får definiera sig själva genom och utifrån möten med jämnåriga och vuxna i sin omgivning. Här finns "vi och dom" som formar identiteten: barnen och föräldrarna, familjen och antagonisterna i bygden – det s k arvkriget, ungarna i bydelen Vittulajänkkä – där de själva bor – och ungarna i Paskajänkkä, de rättroende laestadianerna – dit Niilas familj hör – och de övriga "trolösa", Tornedalen och Skåne, centrum och periferi i landet osv.

Uppväxten är Niemis. Pärlbandet av mer eller mindre burleska skrönor hans familjs eller vännernas. Niemi har sin bas i den muntliga berättelsen. Det märks i hans sätt att föra bokens berättelse framåt. Det är som att sitta och lyssna till historier berättade på bastulaven eller i storstugan medan vägguret tickar fram.

Humorn är nordsvenskt-finskt kärvt och svart, men djupt hjärtlig. Det är bitvis en mycket rolig bok med mustigt språk och drastiska bilder, men mitt i det drastiska är den också vemodig. Hjärtat ömmar för dessa "ungar" som möter livet på egen hand. Föräldrar som vuxit på för karg mark, som vindpinade fjällbjörkar, krokvuxna, förstår inte att leda eller vara de förebilder de kunde vara.

Humoristisk är också bokens titel. Varje finskkunnig drar på munnen åt bydels-namnen Vittulajänkkä, Fittmyren på svenska, och Paskajänkkä, Skitmyren. Titeln Vittula syftar på ett barnrikt område med nya egnahemshus på rad. Husmödrarna kikar fram bakom gardinerna. Det är sextio-, sjuttiototal, vägarna asfalteras, småjordbruken läggs ned, rockmusiken gör sin entré. Här ska ungarna cykla mot en gryende framtid.

«Med tiden förstod vi att vår hembygd egentligen inte tillhörde Sverige. Vi hade liksom kommit med av en tillfällighet. Ett nordligt bihang, några ödsliga myrmarker där det råkade bo människor som bara delvis förmådde vara svenskar. Vi var annorlunda, en aning underlägsna, en aning obildade, en aning fattiga i anden. Vi hade inte rådjur eller igelkottar eller näktergalar. Vi hade inga kändisar. Vi hade inga bergochdalbanor, inga trafikljus, inga slott och herresäten. Vi hade bara oändliga mängder mygg, tornedalsfinska svordomar och kommunister.

Det var en uppväxt av brist. Inte en materiell sådan, där hade vi så att vi klarade oss, utan en identitetsmässig. Vi var inga. Våra föräldrar var inga. Våra förfäder hade betytt noll och intet för den svenska historien. Våra efternamn kunde inte stavas, än mindre uttalas av det fåtal lärarvikarier som sökte sig upp från det riktiga Sverige /—/ Vi bröt på finska utan att vara finnar, vi bröt på svenska utan att vara svenskar. Vi var ingenting.

Det fanns bara en utväg. En endaste möjlighet om man ville bli någonting, om så det allra minsta. Nämligen att flytta. Vi lärde oss att se fram emot det, övertygade om att det var vår chans i livet, och vi lydde. I Västerås skulle man äntligen bli människa. I Lund. I Södertälje. I Arvika. I Borås. Det var en jättelik evakuering. En flyktväg som tömde vår bygd, och konstigt nog kändes helt frivillig. Ett osynligt krig.

De enda som återvände söderifrån var de som dog. Trafikoffren. Själv mördarna. Och med tiden även de aidsdöda. Tunga kistor som skovlades ner i tjälen bland björkarna på Pajala kyrkogård. Hemma igen. Kotimaassa.»

Lika drastiska som bydelsnamnen är också flera av historierna: Hur t ex Niilas far klås upp av sina söner som tröttnat på barn- och hustrumisshandeln; hämnden är inte nådig. Eller Niila i kyrkan, som den ropandes röst i öknen, när negerprästen på besök i ett förtvivlat sista försök att göra sig förstådd tar till esperanto – och får sin tolk, Niila, till allas stora förvåning.

Boken har sitt nav i de två pojkarna, Matti och Niila. Runt dessa kretsar berättelserna. Matti, berättaren och huvudpersonen från en tornedalsk finskspråkig familj, har trots en kärv-het i familjen förutsättningen att ta sitt liv i bruk. Mor och far finns, men tar inte del i sonens liv. Ändå har han en hemmahörighet, som trots avsak-naden av någon egentlig dialog i familjen, kommer från familjen. Rådslor har han, men de övermannar inte utan går att hantera.

Niila, Mattis pendang i boken, växer upp i en barnrik laestadiansk familj med misshandel som en del av var-dagen. Ett tyst hem föder en tyst och undanglidande pojke. Han dras till radion och musiken i Mattis hem. Utan att någon egentligen förstår det förrän i kyrkan, lär han sig ett " eget " språk genom den dagliga esperanto-kursen i radion. Båda drömmer de om ett annat liv, det som anas bortom Tornedalens horisont, och som den nya populärmusiken med Elvis och Beatles, får symbolisera. De två pojkarna finner varandra, utforskar livets villkor, sexualiteten, musiken (de bildar ett eget band) och kärleken. Här finns upptagandet i den manliga gemenskapen genom förförelsen av en vuxen kvinna, den religiösa farmodern som går igen, den manliga bastubadstävlingen mitt under ett bröllop, invigningen i släktens " arv-krig ", luftgevärskriget i skogen mellan två pojk-gäng, " strykkedjorna " (konflikter som går från småpojkar till de äldre bröderna) osv. – Mycket går att känna igen sig i, åtminstone för den som växt upp med finländsk, nord-svensk eller nordnorsk kultur.

Gränser prövas. Behovet av att särskilja sig från sin familj, bli sin egen. Vem är jag i denna tillvaro och vad förmår jag – är frågor som måste ställas. Det går inte att i allt ledas av de vuxna. På egen hand tvingas man också finna sin kärna.

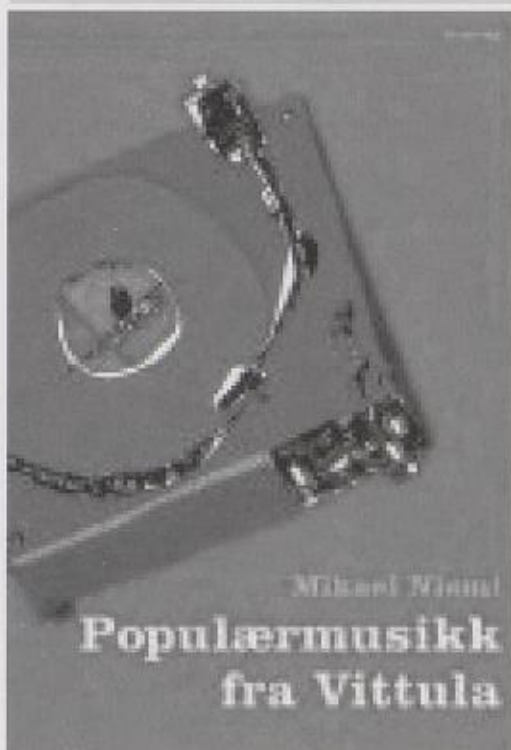
Mattis far hade strävat efter tre ting: Han ville bli stark, ekonomiskt självförsörjande och hitta en fru. Det hade han uppnått. Nu skulle Matti ta vid. Men var det det han önskade? Omgivningens förväntningar och rikriktningen bland de vuxna upplevs mer kvävande än lockande. Vuxna mentorer finns det få av, det närmaste vi kommer är en skånsk lärare. Vad finns att sträcka sig efter? – Populärmusiken, Elvis och Beatles. Att komma bort från Pajala och Tornedalen, från de förtvinade björkarna till vuxna, att bli någon.

Niila är den tyste lille killen som närmar sig Matti första gången då de är fem år, som ger sig ut i världen med honom, först med tysk turistbuss, sedan med flyg – de kommer ändå till Frankfurt. Han är ett maskrosbarn som "överlever", delvis tack vare Matti. Hans tysta finska mamma styr över barnen med en blöt disktrasa som viner över rummet och klatschar till när någon gjort något otillbörligt. Fadern går fram med knytnävar och slag. Niila står emot så gott han kan. Han suger i sig av Mattis relativt sett större trygghet, dras till hemmet där musik spelas, där radion jämt står på.

Det är dock inte bara avståndet barn – vuxen som på olika sätt framträder i boken; rang- och hackordningen bland de jämnåriga, mellan äldre och yngre och olika gäng, är variationer på ett liknande tema. Är du under eller över? Ska du underordna dig eller vågar du hävda dig? Är det överhuvudtaget någon idé att du representerar dig själv?

Ett lika bärande tema, en variation på det förra om man så vill, är förhållandet mellan minoritets- och majoritetsbefolkning, mellan språken tornedalsfinska och svenska. Uppdelningen norr och söder, periferi och centrum, ger perspektiv på pojkarnas uppväxt och föräldragenerationen. Hur finner man sin större identitet när den inte beskrivs någonstans, varken i geografier eller historieböcker, och inte heller i litteratur?

«Säkert spelade det in att hans mamma kom från Finland. En redan från början tystlåten kvinna från denna plågade nation som trasats sönder av både inbördeskrig, vinterkrig och fortsättningskrig medan den feta grannen i väst sålt järnmalm till tyskarna och blivit rik. Hon kände sig mindervärdig. Hon ville ge sina barn det hon själv inte fått, de skulle bli rikssvenskar, därför ville hon lära dem svenska hellre än sitt finska modersmål. Men eftersom hon själv knappt kunde någon svenska, så teg hon.»

også på norsk

Mikael Niemi beskriver och återupprättar, sätter människorna i Pajala och nordligaste Sverige på kartan, ger röst åt utvecklingen sedan 1950-talet och den position Tornedalen haft i Sverige och fortfarande har. Centralsvenska attityder till periferin speglas, de som ser ned på, inte räknar med, som definierar ut detta land. Det är en av bokens starka sidor, men långt ifrån den enda. Den enkla berättelsen om två småpojkers uppväxt leder dem båda mot en identitet som kan bära drömmarna.

Är det då en optimistisk eller pessimistisk bok? Frågan kunde besvaras med de läsarreaktioner boken fått i Sverige respektive Finland. I Sverige sägs det vara en rolig bok, i Finland en sorglig. De olika reaktionerna visar hur sammansatta episoderna är. Läser man dem mot en finsk bakgrund, träffar de maggropen. Detaljer ler man igenkännande åt, men mest sorgmodigt. Den karga, utsatta uppväxten bland sprit och slagsmål – förvisso en myt som omhuldas, men inte bara det. Många kan vid läsningen känna igen sig i den utlämnande verklighet som dessa pojkar vistas i. Var är de vuxna? Hur stöttar de sina barn i att förstå och komma till rätta med uppväxandet? – Egentligen inte alls. Det får klaras av på egen hand.

Mikael Niemi:
*Populærmusikk
frå Vittula*
Oversatt av
Erik Krogstad
Förlag: Pax
2001 217 sidor

Ändå är det en hoppfull bok – för Matti. Niila har en tyngre ryggsäck att bära och klarar det inte lika bra. Dessa pojkar upprättas i sina försök att bli någon. Men upprättelsen gäller också de "utvandrade" – alla de tornedalingar och nordsvenskar som flyttat söderut.

■ ACEM

STILLHET

Acem-meditasjon
godt når du trenger det

acem.no
23118700

*Henrik Ibsen:
Mellom evne og higen*
av Robert Ferguson
biografi

omtale:
Geir Wærnes

Mennesket Henrik Ibsen er fokus for Robert Fergusons biografi. Diktningen kommer i annen rekke. Beskrivelser av raseriet, det sadistiske instinktet, nærtagenheten, behovet for utmerkelser, den skjøre selvfølelsen, bryskheten, livskallet, forvirringen og gjennomlevede livserfaringer gir leseren glimt inn i en psyke og spennvidde som har skapt stor litteratur.

Robert Ferguson er født 1948 i Skottland. Forfatter, dramatiker og oversetter. Kom til Norge som statstipendiat i 1983 og har bodd her siden. Har utgitt biografier om Knut Hamsun, Henry Miller og Henrik Ibsen

-jeg føler meg som en steilende hingst

I billedgalleriet utgitt 1859, forteller Ibsen om sin oppdagelse av stor kunst som erstatning for religionene. Verket var ledsaget av en formulering Ibsen uttrykte mange ganger, nemlig at "hans diktning er ikke bare noe som er opplevd, men også gjennomlevd. I moderne språkbruk betyr det at hans diktning var terapeutisk". I tillegg var livskallet et viktig fundament for Ibsens diktning. Livskallet til Ibsens kone Suzannah gikk ut på å sørge for at Ibsen ble en stor forfatter. Ibsens gikk ut på det samme.

Suzannah sjokkerte sin nærmeste krets ved å erklære at hun ikke ville ha flere barn, ikke lenge etter at sønnen Sigurd ble født. Nettopp erfaringen og smerten knyttet til denne fødselen fikk virkning på ekteskapet og Ibsens diktning. Resultatet var redusert grad av sensualitet. Fellestrekk som også klart kom til uttrykk i de seksuelle forholdene i Ibsens skuespill. I Helmers, Tesmans, Solness', Borkmans ekteskap kom det frem en febrilsk konsentrasjon om det mentale eller "ideale" side av forholdet på bekostning av det det fysiske.

Ibsen brukte mye av sin tid som instruktør ved Christiania Theater til å ta til motmæle i avisene mot kritikken av ham. Kritikken gikk på at han var inkompetent. Denne kampen gjorde at Ibsen tidlig ble hardhudet. Dette kom til uttrykk i flere sammenhenger. Blant annet skrev teaterets språkkonsulent, Knud Knudsen, som var en av skaperne av moderne norsk, i sine erindringer at han hadde vært nødt til å behandle Ibsen som en skolegutt. Han klagde på Ibsen på grunn av hans "Træghet og haarde Hud mod Paatryk ovenfra". Dette minner om en bemerkning Ole Bull hadde kommet med om at Ibsen måtte styres med fast hånd hvis man ville ha noe ut av ham.

Slaget ved Dybbøl ble en erfaring som fikk betydning for Ibsens diktning og som satte uslettelige spor. I forbindelse med et opphold Ibsen hadde i Berlin, markerte Tyskland sin seier over Danmark i det avgjørende slaget ved Dybbøl. Dette bragte de omstridte territoriene Schleswig-Holstein i Tysklands besittelse. De erobrede danske kanonene ble vist frem i seiersparaden. Ibsen registrerte at noen fra folkemengden red på lavettene og spyttet inn i kanonmunningene. Opplevelsen ble inderlig nedslående. Ibsens raseri var rettet mot den manglende bistand til Danmark i krigen fra nordmenn og svensker. Sinnet over dette gav næring til hans skriving. Han utnyttet dette blant annet i utformingen av *Brand*. Raseriet som kreativ drivkraft ble sannsynligvis oppdaget mens han skrev *Brand*. Flertallet av stykkene han skrev senere, skulle bli til i lignende perioder av nærmest bevisst fremdyrket raseri.

På denne tiden hadde Ibsen en skorpion i et tomt ølglass på skrivebordet. I et selvbiografisk brev fortalte han at fra tid til annen ble skorpionen syk. En myk frukt ble sluppet ned til den, slik at den kunne sprøyte giften sin inn i frukten. Ibsen undret seg over om ikke vi diktere har det på samme måte? Gjelder ikke naturlovene også i åndenes rike?

Ibsen var sterkt preget av følelsen av manglende egenverd. Dette var knyttet til hans erfaringer fra fortiden, familiens sosiale nedgang og for eksempel hans tidvise økonomiske avhengighet av Bjørnstjerne Bjørnson. Blant annet hadde Bjørnson via sine forbindelser på eget initiativ organisert en innsamling til Ibsen. Dette var i utgangspunktet en flott gest. Men det fikk likevel Ibsen til å krympe seg, fordi det kom fra hans eneste seriøse litterære rival i Norge. Manglende egenverd gav seg uttrykk på flere andre måter også. Blant annet illustrert ved passet han reiste med i midten av 1880-årene. I dette titulerte han seg for "Doctor phil" og stipendiat Henrik Ibsen. Noe som ikke var tilfelle.

Var *Brand* en helt eller en skurk? Var han en foraktelig antikrist eller var han et beundringsverdig eksempel til etterfølgelse? Ibsen maktet å fremstille dette spennet fordi han bar det samme paradokset inne i seg selv. Med sin indre spennvidde kunne Ibsen på dagtid skape litterære storverk og på kveldene under oppholdet i Italia kjekle med de andre medlemmene i *Circolo*

Scandinavo om trivialiteter som anskaffelse av nye gulvtepper, bedre oljelamper og italienske aviser.

"Ja, nu skal jeg arbeide, jeg føler mig som en stejlende hingst, der skal springe". Ibsen proklamerte dette i en sammenheng for sin nabo og turkamerat Vilhelm Bergsøe i Roma. Og arbeidet gjorde han. Man kunne stille klokken etter Ibsens arbeidsvaner. Ikke bare under hans opphold i Norge, men også i utlandet. I Italia stod han opp ved daggry, spaserte en tur, drakk kaffe ute på terrassen, og klokken ti satte han seg til å skrive. Frem til klokken to fortsatte han uavbrutt med dette. Ibsen leste så gjennom og reviderte det han hadde skrevet om formiddagen. Han gjemte så den renskrevne utgaven "så intet ondt skulle vederfares den".

Ibsen hadde et sterkt behov for oppmerksomhet knyttet til å få medaljer, utmerkelser og ordener. Blant annet hadde han et intenst ønske om å få Dannebrog. Den var tidligere gitt to av hans landsmenn, forfatterne Andreas Munch og J.S. Welhaven. Ibsen utfordret i 1870 sin nære venn fra Roma,

Anton Klubien, til å skaffe ham en orden. Klubien gav nødvendige hint. Ibsen fikk sin Dannebrog-medalje i 1871. Han skrev et takkebrev hvor han blant annet sa: "...denne æresbevisning er en stor sag for meg, større, end jeg for tiden kan sige!..". I sin skrivekarriere fikk Ibsen en rekke ordener og utmerkelser. Blant annet ble han gjort til Kommandør av første klasse av St. Olav og også hedret med St. Olavs Storkors. Ibsen pakket alltid med sine ordener når han var på reise eller ferier. Som han

sa: "man aldrig kunde vite, når man fikk bruk for dem". Bjørnstjerne Bjørnson hadde en enkel forklaring på Ibsens behov for ordener: "Man undskylder Ibsen med at han er kommet af simple folk! Han trænger det for sin selvfølelse. Ja, ja!".

I skarp kontrast til Bjørnson skydde Ibsen offentlige opptredener. Høsten 1874 var en av de få gangene Ibsen var til stede på et slikt arrangement. Det var i forbindelse med premieren på *De unges forbund* ved Christiania Theater. Ibsen holdt tale etter forestillingen for studentene som gikk i fakkeltok til ære for han. I denne talen gav Ibsen en nærgående beskrivelse av hvordan det er å dikte:

For mig gik det sent op, at det, at digte, det er væsentlig at se, men, vel at mærke, at se saaledes, at det sete tilegnes af det modtagende, som Digteren saa det. Men saaledes sees og saaledes modtages kun det gennemlevede. Og dette med det gennemlevede er netop Hemme-ligheden ved den nye Tids Digtning. Alt, hvad jeg i de sidste ti Aar har digtet, det har jeg aandelig gennemlevet. Men ingen Digter gennemlever noget isolert. Hvad han gennemlever, det gennemlever hans samtidige Landsmænd, sammen med ham. Thi, hvis ikke

Ibsen og Bjørnson

saa var, hvad slog da Forstaaelsens Bro imellem den frembringende og de modtagende?

Ibsen hadde omgang med flere kjente personligheter i tillegg til Bjørnstjerne Bjørnson. Blant annet Edvard Grieg, Jonas Lie og Georg Brandes. Men Ibsen virket ofte både forvirrende, fascinerende og tiltrekkende på sine omgivelser. Blant annet gjaldt dette i forhold til Brandes. Han bemerket etter det første møte med Ibsen den merkelige auraen av angstfull trussel som strålte ut fra han. Brandes skrev at Ibsen aldri smilte, "end ikke naar den, der talte til ham, smilte først".

Jonas Lie og Ibsen besøkte en gang en lokal saltgruve. Det var behov for å bruke beskyttende klær. En lærhjelm og en lærlapp til å beskytte buksebaken. Alle måtte bære dette. En annen deltaker i selskapet, en maler fra München, brast i latter da han så Ibsen og sa: "I det kostume burde doktoren fotografere sig. Det vilde gå verden over". Ibsen fjernet plagget. Alene og rasende vendte Ibsen tilbake til hotellet og var ikke å se på flere dager etterpå. Krenkelsen var tydelig og behovet for isolasjon var merkbart. Han trivdes best alene, eller i sammenhenger hvor han ikke var "Henrik Ibsen". Han ble blant annet en gang observert på en dukketeater-forestilling bak vår Frue Kirke. Her satt han sammen med en gruppe barn, mens han ustanselig pusset brillene sine med et silkelommetørkle og lo av dukkene som dengte hverandre i hodet med kjeppene sine.

Ibsen kom i klammeri med mange. Blant annet Bjørnstjerne Bjørnson. Selv om han beundret Bjørnson, kom han også i strid med ham. Kollisjonen kan blant annet skyldes Bjørnsons urokkelige selvsikkerhet og Ibsens alt for sårbare selvfølelse. Bjørnson visste å trykke på dette punktet. "I Norge eksisterer der fremdeles høvdinge- og trælle-ætter. Ibsen hører til de sidste". Bjørnson benyttet en anledning i forbindelse med et foredrag i Danmark til å meddele sine tilhørere dette. Ibsen med sin sårbarhet og stolthet følte dette tungt. Ingenting kunne ha vært mer fornærmende, mer sårende eller mer egnet til å vekke et kaldt, vedvarende raseri, som han klarte å holde ved like i et tiår.

Hans bryskhet var legendarisk. Å bli praiet av beundrere i all offentlighet var noe av det Ibsen mislikte aller mest. I særlig grad var han uvillig til å møte folk som han kjente som barn i Skien. Eksemplene er mange. Blant

Nils Aas' utkast til Ibsen-statuen som står i Teaterparken i Bergen

annet var det en person fra Skien som hilste på ham ved bordet hans på Grand. Ibsen banket i bordet for å tilkalle kelneren. Pekte på inntrengeren og sa: "Kelner, få den mann vekk".

I notater fra samtaler som Helene Raff, en av Ibsens mange beundrerinner, hadde med Ibsen delte han flere personlige sider med henne. Blant annet hevdet han at hans personlige hemninger gjorde at han bare kunne tale fritt gjennom en person i et stykke. Hans tause væremåte var en bevisst oppdemming av ham selv. Han snakket også om tvangstanker fra skoletiden, hvor han hadde lyst til å slå læreren på nesen med en linjal. Ikke fordi han mislikte læreren, men av fordervethet. Mye av det han sa og skrev var dominert av den menneskelige irrasjonalitet og meningsløse ondskap. Kall det gjerne det sadistiske instinkt. Han fascineres av viljekraften. Den er uovervinnelig hvis den anvendes riktig. Men folk flest vet ikke engang hva den er. De fleste dør uten engang å ha levet. Deres største lykke er at de aldri skjønner det.

I forbindelse med arbeidet knyttet til den første offisielle biografi om Henrik Ibsen, skrevet av Henrik Jæger, røpte Ibsen noen av hemmelighetene fra arbeidsværelset. Han hadde en lang fordøyelsesperiode før han satte seg ned for å skrive et stykke. Tenkeprosessen skjedde mye mens han gikk lange turer, og under påkledningsprosessen om morgenen. Han sluttet alltid med de neste par replikkene ferdige, men uten å skrive dem ned så det skulle bli lettere å komme i gang igjen neste dag. Jæger, som levde sammen med Ibsen i 3 dager, fikk også frem enkelte detaljer knyttet til hans munkeaktige arbeidsdisiplin, i tillegg til hans daglige rituale fra han står opp i 7-tiden til han spiser aftens 12 timer senere og så går tidlig til sengs. Vinteren bruker han til å gjennomtenke sine planer. Om sommeren skrives disse ut. Stort sett alle hans verker er skrevet om sommeren. Når han starter å skrive, tåler han verken å spise eller drikke mer enn det aller nødvendigste. Jæger fikk selv merke hvordan den vanemessige disiplinen dominerte Ibsens daglige liv: Ibsen var en ordensmann inntil pedanteri. Hans dag var inndelt etter urviseren.

Beskæftigelsen med dette arbejde har moret mig, og jeg føler det som et savn og en tomhed at jeg nu er færdig dermed. Doktor Stockmann og jeg kom så fortræffeligt ud av det med hinanden....

I et følgebrev til manuset for *En folkefiende* gav Ibsen en sjelden antydning om gleden skrivegleden gav ham. Selv om begeistringen ikke var på høyde med arbeidet med *Brand*, som han i et brev til Bjørnson beskrev som "ubeskriverlig Lykkegave at kunne skrive".

Robert
Ferguson
*Henrik Ibsen:
Mellom evne og
higen*
J.W. Cappelens
Forlag AS,
1996, 476 sider

Secrets & Lies
av Bruce Schneier
fagbok

omtale:
Håvard Bell

En av mange påstander i *Secrets & Lies* er at den krypteringsmetoden, eller protokollen, som brukes for GSM telefoner, er så dårlig at man enkelt kan dekode signalene. I prinsippet betyr det at man egentlig ikke kan ha en privat samtale ved å bruke en GSM telefon.

Bruce Schneier er data-guru, ekspert på datasikkerhet og spesielt kryptografi. Han har gitt ut seks bøker. *Secrets & Lies: Digital Security in a Networked World* kom i oktober 2000 og har solgt over 80 000 eksemplarer

hvor sikre er dine passord?

Langt de fleste bruker i dag elektroniske kommunikasjonsmidler som mobiltelefon og Internett. Ikke alle er like orientert om hvor stor faren er for at uvedkommende kan lytte til eller lese meldinger sendt langs disse kanalene.

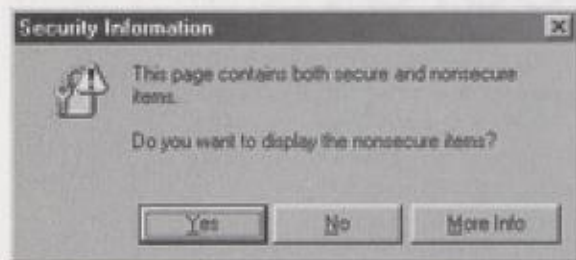
I 1994 skrev Bruce Shneier boken *Applied Cryptography* (Anvendt kryptografi), hvor han hyller matematikken bak moderne kryptografi, og påstår at alle kan beskytte sine elektroniske data 100% ved å bruke lett tilgjengelige kryptografiske metoder. *Secrets & Lies* (Hemmeligheter og Løgner) er skrevet som en slags korleksjon, fordi Bruce Shneier nå mener at påstanden fra 1994 ikke er sann. Å kryptere en tekst betyr å gjøre den uleselig for alle utenom noen få utvalgte. Når for eksempel en GSM telefon sender samtale-signaler til nærmeste basestasjon, er disse signalene krypterte. Selv om det er lett å

fange opp signalene til naboens GSM samtale, skal det ikke være lett å dekryptere disse signalene slik at man kan lytte inn på samtalen. En vanlig GSM telefon har derfor innebygget en nøkkel, slik at telefonen kan "låse opp" de krypterte signalene fra basestasjonen og gjøre dem forståelige for brukeren.

En av mange påstander i *Secrets & Lies* er at den krypteringsmetoden, eller protokollen, som brukes for GSM telefoner, er så dårlig at man enkelt kan dekode signalene. I prinsippet betyr det at man egentlig ikke kan ha en privat samtale ved å bruke en GSM telefon.

Fokus i denne boken er vår digitale verden, og hvordan vi best kan beskytte oss mot tyveri av digital informasjon. Det kan være alt fra en statlig enhet som vil beskytte informasjon som er følsom i forhold til landets sikkerhet, til mannen i gata som vil handle på Internett i trygghet.

Begynnelsen på boken gir lite håp. Der maler forfatteren et dystert bilde av dagens digitale sikkerhet, og sier rett ut at Internett (og for eksempel GSM samtaler) er meget usikrede medier.

Er du sikker på at du vet hva du gjør?

Vi er alle kjent med bankkort og dens PIN kode. Det finnes omtrent 10000 forskjellige mulige PIN koder. Det betyr at hvis man prøver en kode hvert tiende sekund vil det ta 28 timer i ett strekk før man har prøvd alle mulige koder. Vanligvis vil en minibank spise kortet etter et vist antall feilforsøk. I tillegg må tyven ha tilgang på det fysiske kortet. Bruce Schneier mener dette er en brukbart sikker løsning.

Mange Internettsteder idag bruker en firesifret PIN kode som passord, og mener dette er trygt. Men da glemmer man at i motsetning til et menneske, vil det bare ta et vanlig datamaskinprogram noen få millisekunder å prøve alle 10000 PIN kodene. Siden det ikke er noe kort å spise opp, er Internettstedet dermed ganske sårbart.

Likeledes tar det under tre timer for en moderne PC å prøve alle mulige passord som består av tall og bokstaver med totalt sju tegn. Dette er en typisk passordlengde i dag. Er et passordet bygget på et vanlig ord, vil en vanlig PC kunne finne det i løpet av minutter. (Hvor vanskelig er det å finne dine passord?)

Å lage sikre protokoller, eller metoder som er ment å beskytte en eller flere informasjonskilder, er heller ingen enkel oppgave. Bruce Schneier mener de beste krypteringsprotokollene er de som har hatt alle sine implementeringsdetaljer publisert og undersøkt over lang tid. Man kan aldri

si at noe er garantert sikkert (forfatteren er alltid overrasket når firmaer reklamerer med at deres produkter er "helt sikre"), man kan bare bekrefte at alle disse smarte menneskene ennå ikke har greid å bryte seg inn. Jo lengre en slik protokoll er tilgjengelig, jo sikrere kan den antas å være.

Til tross for denne relativt enkle og logiske slutningen, fortsetter firmaer å finne opp sine egne krypteringsprotokoller og i tillegg holde dem hemmelig. Slik mener de å beskytte sine kunder best mulig. Krypteringsprotokollen som brukes i forbindelse med GSM standarden ble laget på denne måten. Og med en gang noen få detaljer i protokollen ble kjent, ble krypteringen verdiløs fordi man klarte å dekode den. Protokollen var altså dårlig laget fra starten av.

I *Secrets & Lies* bruker forfatteren også en del sider på å understreke at selv om den underliggende protokollen i teknologien er god, er det likevel nok av sårbare punkter rundt teknologien. Er din PC beskyttet i et innlåst rom med bevoktet tilgang? Hvor mange av dine passord eller PIN koder har du skrevet ned på en lapp et sted? De fleste datainnbrudd skjer ved hjelp av "social engineering", det vil si en teknikk der ingen datamaskiner er involvert, men hvor en telefonsamtale kan være nok. Tyven kan utgi seg for å være en som jobber i dataavdelingen i firmaet, og ber om å få passordet til vedkommende. Utrolig nok vil de fleste gi fra seg passordet uten å blunke. Data-sikkerhet er som en lenke - aldri sterkere enn det svakeste ledd. Svært ofte er den menneskelige delen av sikkerhetslenken det svakeste punktet.

Og hvem tror du hører deg?

Fremtiden er heller ikke særlig lys, datamaskiner og datanettverk blir mer og mer kompliserte. Kompleksitet er sikkerhetsrutinenes fiende. Bruce Schneiers påstand er at Internett, for eksempel, vil bli mindre og mindre sikkert.

Men mot slutten av boken sørger Bruce Schneier likevel for at man ikke er helt uten håp. Han gir konkrete tips om hvordan man kan minimalisere sikkerhetsrisikoen til et komplisert system ved bruk av enkel metodikk. Og han understreker at det handler om å ha kontroll på risikoen og minimalisere denne, i en kontinuerlig prosess.

Secrets & Lies er en relativt lettlest bok om et svært avansert tema, i en fascinerende elektronisk verden under stadig utvikling. Enhver som er opptatt av å beskytte sin egen informasjon i en stadig mer gjennomskiktig verden bør lese den.

Bruce Schneier
Secrets and Lies
John Wiley &
Sons 2000
432 sider

Jakten på Gjest Baardsen

av Erling T Gjelsvik

biografi

omtale:

Ivar Gjerstad

Fra før er det to kilder som har formet nordmenns bilde av Gjest Baardsen: selvbiografien som kom ut i fire deler mellom 1835 og 1845, og Tancred Ibsens film fra 1939 med Alfred Maurstad i hovedrollen. Gjest Baardsen fremstilles her som en kjernekar og gentlemanstyv, som tar fra usympatiske rikfolk og gir til fattige. Det stemmer neppe.

Erling Torstein Gjelsvik, født 1949. Forfatter og dramatiker, virker også som konsulent og litteraturanmelder, debuterte i 1981 med romanen Dødt løp.

den gode tyven?

Gjest Baardsen er tyven som i 160 år lyktes med å forfalske sitt ettermæle; i siste delen av fengsels-oppholdet på Akershus festning skrev han en selvbiografi. Den er ingen balansert beskrivelse av tyvens liv, ikke en angrende synders nedtegnelser – tvert i mot en forfalskning og et forsvar av eget liv. Suksess-filmen fra 1939 om Gjest Baardsen forsterker folks bilde av gentlemanstyven og kjernekaren.

Så kom Erling Gjelsvik's bok om Gjest Baardsen høsten 2000. Han tegner et nytt bilde av Gjest Baardsen, i det han holder opp selvbiografien mot rettstatens nitide nedtegnede dokumenter, episode for episode. Ved gjennomgang av flere tusen sider med rettsdokumenter gjør forfatteren det helt klart: Dette var en samvittighetsløs tyv og løgner. Han angav sine venner hvis det kunne tjene hans egen sak, han stjal like gjerne fra fattig som fra rik, ga ikke bort noe utenom når han ville oppnå noe og få noe tilbake.

Gjest Baardsen ble født i 1791 i Sogndal. I sin forbryterkarriere, som strakk seg fra juni 1811 til oktober 1826, var Gjest Baardsen kun 2 ½ år på frifot. Fra han er 20 år til han slipper ut fra Akershus festning som 54 åring sitter han inne til sammen i over 30 år. Men i den relativt korte tiden han var på frifot fikk han utrettet utrolig mye i form av tyverier og rømninger. Gjest Baardsen var i en periode Norges to mest ettersøkte personer, som Gjest Baardsen i Bergen og som Even Kristiansen i Trondheim. I Trondheim ble Gjest Baardsen, alias Even Kristiansen, dømt til døden for dokumentfalsk.

Erling Gjelsviks eksempler på Gjest Baardsens samvittighetsløse fremferd er mange. Da han som ettersøkt tyv vendte tilbake til sin lutfattige mor i Sogndal, benyttet han anledningen til å besøke en del stabbur og lette sine sambygdinger for verdisaker, bla. stasgarderoben, bunadssølv og ringer på en gård i Sogndal. Dette gjorde nok skammen over sønnen enda tyngre for moren. Et annet eksempel var da han stjal smør fra en fattig gammel kone. Da han oppdaget at smøret var harskt, slengte han det fra seg.

Selv etter det grundige arbeidet som er gjort med boken, er det ikke funnet eksempler på alvorlig vold fra Gjest Baardsens side. Han kastet riktignok stein ved et par anledninger da han var presset opp i et hjørne av dem han hadde etter seg, og kanskje var også kniven fremme i noen desperate situasjoner, men Gjest Baardsen var ingen voldsmann.

I Erling Gjelsviks biografi tegnes et bilde av Gjest Baardsen som en i mange sammenhenger uuseelig person, og slett ingen helteskikkelse. Den fysiske beskrivelsen av Gjest Baardsen som ettersøkt forbryter er; "spæd af Lemmer men undersætsig og bredskuldret", ganske lav (62 tommer), mørk som en tater i hud, hår og skjegg, skjeløyd med blå øyne. Han fremstiller seg selv som en som hadde drag på damene. Gjelsvik mener at det kan være noe riktig i det, men neppe i samme grad som Gjest Baardsen selv likte å fremstille det.

Det er en historie i boken som fremstiller Gjest Baardsen positivt, riktignok fra Gjests egen penn. Erling Gjelsvik tror historien er sann: Mandag 11. mars 1822 druknet kanskje så mange som 300 menn på vestlandskysten i et forferdelig og plutselig uvær. Det finnes lite skriftlig om hva som skjedde denne mandagen, som ble omtalt som "den galne måndagen", men Gjest Baardsen gir en inngående beskrivelse. På denne tiden var Gjest Baardsen fange hos lensmannen på Byrknesøy sør for Bergen. Seks barn hadde reist ut på noen holmer for å skjære lyng til dyrefor. Alle menn, med unntak av noen gamle og altså Gjest Baardsen og hans med-fange Sven Brekke, var ute på havet. Da uværet plutselig og uventet kom, var det ingen som kunne eller ville dra ut og hente hjem barna. Gjest Baardsen var som alltid fryktløs, ifølge Erling Gjelsvik hadde han en "basehopper-psykologi", og fikk overtalt fire av de eldre mennene til å bli med. Etter flere timer på havet, med livet som innsats, fikk de berget barna. Av mennene på Byrknesøy som var ute på havet da uværet kom, var det ni som aldri kom tilbake.

Selv om en vet mindre om Gjest Baardsen fra perioden før forbryterkarrieren startet, prøver Erling Gjelsvik å forstå hvorfor Gjest Baardsen ble som han ble, hvorfor det gikk så galt med ham. I Sogndal var det de fattigste som bodde i Sogndalsfjæra der Gjest vokste opp. En slags slum på 17 og 1800 tallet. Ivar Aasen tilbrakte fire måneder her og fortalte om "Løstgjørd og Drukkenskap over alle Grænser".

Gjest Baardsens far døde på sjøen da Gjest Baardsen bare var 2 år. Han hadde en seks år eldre bror som var mentalt tilbakestående, en to år eldre søster og en søster som ble født og døde samme år som faren dør. Da faren døde endte broren på legd, søsteren ble satt bort til slektninger og Gjest var eneste barnet moren beholdt hos seg. Erling Gjelsvik gjør seg tanker om hvordan denne oppveksten var for unge Gjest, og hva som gjorde at hans personlighet ble som den ble. Han mener at Henrik Ibsen kan ha hatt Gjest Baardsen som modell for Peer Gynt. Gjests søster Ølgård var, som sin lillebror, innom tukthuset i Bergen for tre måneder, for tyveri.

Gjest Baardsen ble benådet og løslatt fra Akershus Festning i oktober 1845, 54 år gammel. På sine eldre dager gifter han seg. En litt kuriøs avsløring i Erling Gjelsviks bok er at faren til den 3 år gamle sønnen til Gjest Baardsens kone, også er far til barnet til tanten til Caroline Reimers som i 1858 blir Bjørnstjerne Bjørnsons kone.

De siste årene av livet tilbringer Gjest Baardsen som fri mann i Bergen. Han blir ikke tatt for kriminelle handlinger etter at han ble løslatt fra Akershus. Men Erling Gjelsvik avslører at også på slutten av sitt liv viser den gamle stortyv litt av sitt gamle jeg. Av regnhattmaker Halvor Johnsen låner Gjest Baardsen på vårparten i 1849 50 speciedaler, mot pant i huset på Muralmenningen i Bergen. Problemet er bare at huset eies ikke av Gjest Baardsen. Noen dager seinere dør Gjest Baardsen 58 år gammel. Når skifteretten i Bergen skal registrere den dodes eiendeler kommer de til at verdien er vel 13 speciedaler. Døden reddet ham fra å bli sendt tilbake til Akershus. Gjests kone, kun 30 år gammel, som han giftet seg med et år tidligere, står igjen med ingenting.

Alvorlige kriminalsaker var sjeldne på den tiden Gjest Baardsen levde. Folk fryktet loven, og lovene var strenge. Gud og djevel var også fryktet. Erling Gjelsvik nevner en historie fra rundt 1740 som illustrerer dette: Jeremias Jonson var 19 år gammel, dømt i Jølster i Sogn for drap på sin gravide kjæreste. Han trodde en annen var far til barnet. Straffen var at han skulle knipes med glødende jerntenger i magen, høyre hånd skulle hugges av, halshugging og hodet og hånd skulle stilles på en stake. Så viser det seg at dommen er ugyldig fordi gutten ikke har hatt en forsvarer. Det blir bestemt at Jeremias skal sendes til Bergen for å dømmes av lagtinget der. Sorenskriveren ønsker ikke å bruke ressurser på å eskortere fangen, og sender ham til Bergen alene til fots over Vikafjellet. Jeremias Jonsen

ankommer Bergen og ber i retten om at hodet må få være med i graven. Han får sitt ønske oppfylt.

Erling Gjelsvik mener Gjest Baardsen dukker opp ved et veiskille i Norges historie. Gjest Baardsen frykter hverken gud eller djevel. Han lyver og stjeler men angrer ingenting. Samfunnet bygger på at folk har en annen holdning. Gjest Baardsen er i så måte moderne og forut for sin tid. Bergen var byen Gjest Baardsen stadig vendte tilbake til, og som i begynnelsen av 1800 tallet var Norges desidert største. Byen hadde svært få politifolk, og et noe naivt forhold til en type som Gjest Baardsen. Men det skulle endre seg.

Fra før er det to kilder som har formet nordmenns bilde av Gjest Baardsen: selvbiografien som kom ut i fire deler mellom 1835 og 1845, og Tancred Ibsens film fra 1939 med Alfred Maurstad i hovedrollen. Gjest Baardsen fremstilles her som en kjernekar og gentlemanstyv, som tar fra usympatiske rikfolk og gir

til fattige. Gjest lyktes med å forvandle folks oppfatning av livet hans, som i virkeligheten på de fleste måter må sies å ha vært svært tragisk, til en strålende suksess. Gjest er alltid situasjonens herre, og storfolks likemann. Tancred Ibsen visste kanskje at dette ikke var sannheten om Gjest Baardsen, men det var en slik helteskikkelse han trengte. I kjølvannet av Robin Hood og andre lignende karakterer i filmer andre steder i Europa og USA, kunne Gjest Baardsen passe inn. Og filmen ble en suksess.

Gjest Baardsen - fengslet og fengslende

På folkemunne har det vært mange historier om Gjest Baardsen på vest- og sørlandet, vanligvis med stor-tyven som helt. Det er ganske unikt at en tyv fra denne tidsepoken, oppvokst i de fattigste kår på Vestlandet, skrev sine memoarer. Og memoarene har vært populær lesning for mange nordmenn i de ca 160 årene som har gått siden de først ble utgitt.

Erling Gjelsvik har tidligere skrevet to romaner, og flere stykker for Den Nasjonale Scener i Bergen samt for Radioteateret. I boken om Gjest Baardsen bruker Gjelsvik sine skjønnlitterære evner til å gjøre bildene fra tidlig 1800 tall levende. Et nitidig detektivarbeid må ligge bak oppfølgingen av skjebnen til en del personer Gjest Baardsen møtte. Erling Gjelsvik sjekker videre livsløp til mange personer som krysser Gjest Baardsens spor og som dukker opp i rettsdokumentene og selvbiografien, mennesker langt unna dem som vi ellers kan lese om fra denne tiden - prostituerte, småtyver, osv. Biografien er spekket med en enorm mengde fakta som er samlet og analysert. Forfatteren har hatt god hjelp av ressurspersoner fra flere biblioteker som har hatt sans for forbryteren. Kombinasjonen av Erling Gjelsviks skjønnlitterære evner og et tillitvekkende arbeid med historisk materiale, gjør at den over 500 sider lange biografien for mange vil være interessant lesning.

Erling T. Gjelsvik
Jakten på Gjest Baardsen –
En biografi
Forum -
Aschehoug
2000 514 sider

Back when we were grownups

av Anne Tyler

roman

omtale:

Anna Benkø

Back when we were grownups kan leses som en bok om en midtlivskrise. Men det er også en bok om forsoning med de livsvalg en har tatt og i med hvem man er på godt og vondt. Få kan som Anne Tyler vise slik toleranse og overbærenhet for menneskelig eksentrisitet og svakhet og for det mangfold av måter man kan leve livet på.

å forsones seg med sine livsvalg

"Once upon a time there was a woman who discovered she had turned into the wrong person". Slik begynner Anne Tylers siste bok, *Back when we were grownups*. I Norge er Anne Tyler kanskje mest kjent for sin bok *The accidental tourist*, som også er filmatisert.

Back when we were grownups handler om Rebecca, en 53 år gammel kvinne som mange år tidligere brått og overraskende giftet seg med den 10 år eldre mannen, Jo Davitch, far til tre barn fra et tidligere ekteskap. Etter bare seks års samliv dør mannen i en bilulykke. Rebecca overtar ansvaret for familien, som består av tre stedøtre, hennes egen datter fra ekteskapet med Joe og mannens onkel Poppy, som da vi blir kjent med ham i boken er 99 år gammel. Hun overtar også mannens levebrød, "Open

Anne Tyler født 1941 i Minneapolis, debuterte med *If Morning Ever Comes* i 1964.

Arms", et firma som arrangerer selskaper "for alle livets anledninger".

Fra å ha vært en blek, alvorlig og innadvendt person med ambisjoner om å studere amerikansk historie utvikler hun seg til å bli en profesjonell selskapsvertinne. I tillegg til alt det praktiske, passer hun på at folk har det bra, at de skal ha det moro, at ingen blir stående alene osv. Hun er alltid romslig, vennlig og smilende. Hun er oljen i maskineriet. Men det er ikke bare som selskapsvertinne Rebecca har denne rollen. Også i forhold til familien er hun en samlende faktor. Fra å ha vært nokså ensom blir hun etter hvert limet som binder hele Davitchslekten sammen. Hun lokker og dytter nevrotiske, motstrebende og utakknemlige familiemedlemmer, stiller opp, arrangerer selskaper og høytidsfeiringer, glatter over og beroliger, uten tanke på om det egentlig er dette livet hun ønsker seg.

Etter en strevsom picnic med familien der hun forgjeves prøver å skape god stemning, spør hun seg imidlertid for første gang: Hvordan i all verden kunne jeg havne her? Hvordan kunne jeg ende opp som denne personen, som egentlig ikke er meg? Disse tankene er begynnelsen på Rebeccas forsøk på å gjøre opp status med sitt liv. Hun gjør det delvis gjennom en indre reise, men også en ytre, der hun oppsøker sin fortid i form av Will, mannen hun i sin tid forlot til fordel for Joe. Parallelt med forsøket på å forstå hvorfor hun har endt opp som den hun er, får vi følge Rebecca i hennes daglige liv med alle dets gleder, bekymringer og trivialiteter.

Rundt 50 inntrer gjerne en livsfase som preges av overgang fra handling til refleksjon. Vi skuer tilbake og undrer oss over våre liv. Hvor langt er vi kommet, har vi oppnådd det vi hadde drømt om? Kanskje tenker vi på de valgene som har vært avgjørende for hvorfor vi har havnet akkurat der vi er nå. Ofte er det vanskelig å peke på en bestemt beslutning som gjorde at livet tok den retningen det gjorde. Likevel: Vi har tatt et valg som vi først ser konsekvensene av i ettertid. Hva hvis vi hadde valgt annerledes? Hvordan hadde livet vært da? Hvordan hadde Rebeccas liv vært hvis hun ikke hadde forlatt Will? Hva var det som gjorde at hun valgte Joe? Det er slike spørsmål Rebecca tumler med gjennom hele boken.

Gjennom tilbakeblikk forstår vi at veiskillet i hennes liv kom med valget av Joe. Før Rebecca forlot sin tidligere forlovede Will, var hun en helt annen type. Som barn var hun blek, innadvendt og høflig, "den type barn en bibliotekar ville ha likt" reflekterer Rebecca tørt. I tiden hun var sammen med Will, hadde hun intellektuelle ambisjoner, leste lyrikk for andre, demonstrerte mot underbetalte arbeidere, og deltok i protestmarsjer mot Vietnamkrigen. Kort sagt omtrent det motsatte av det hun er i dag. Det er slik hun var fra tiden sammen med Will Rebecca oppfatter som sitt opprinnelige selv.

Så hva var det som gjorde at hun forlot det livsløp hun hadde staket ut for seg selv? Vi får vite at det er ved en tilfeldighet som Rebecca havnet på en fest arrangert av "Open Arms", der hun for første gang møtte Joe. Hans aller første kommentar til henne er: "Det ser ut som om du har det kjempemoro".

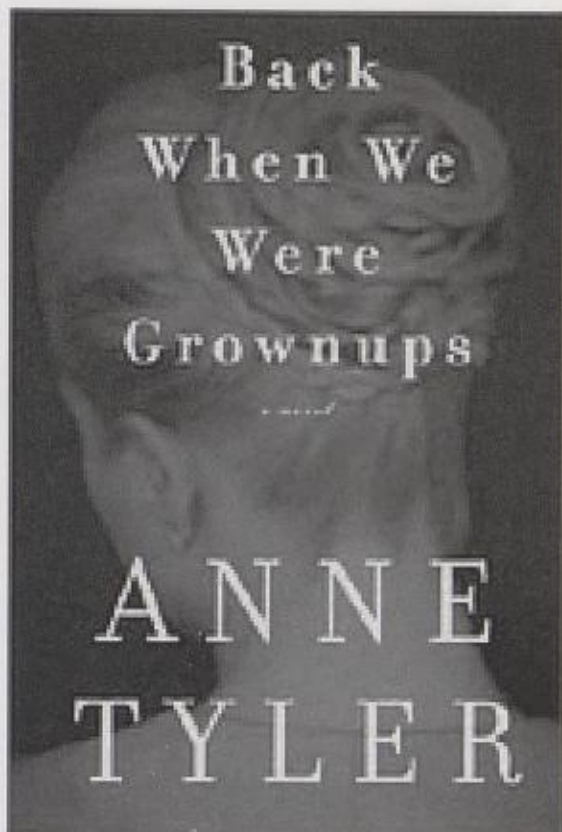
Rebecca reflekterer over at etter denne kommentaren ser det ut som om hun bare har fortsatt å bekrefte Joes bilde av henne. Med stor stahet hadde han holdt fast ved dette bilde, sannsynligvis i forhåpning om at det skulle smitte over på familien. Det hadde det ikke gjort. Rebecca synes at hun er verken mer eller mindre lykkelig enn andre hun kjenner.

Etter Joe's tragiske død velger hun å bli i familien - en familie som består av en gjeng individualister og særinger som spriker i aller retninger. De er selvopptatte, nærtagende og sårer hverandre ofte. Så hvorfor forblir Rebecca i familien? Hvorfor drar hun ikke sin vei? Er det på grunn av plikt? Hvem er egentlig Rebecca? Er hun innerst inne en alvorlig innadvendt person med ambisjoner om å studere amerikansk historie, eller er hun denne utadvendte selskaps-vertinnen som tar seg av både gjester og familie på samme romslige og vennlige vis? Svaret får vi implisitt i Rebeccas møte med dem rundt seg, fra familiemedlemmene til håndverkerne og i hennes fornyede møte med Will. Hvem

hun er, blir tydelig for oss i hennes tanker, følelser og handlinger i forhold til hennes nærmeste. Vi forstår at dypt i Rebeccas personlighet ligger behovet for å være viktig for andre.

Et annet og mer eksplisitt svar ligger i sluttscenen i boken. Rebecca ser til sin overraskelse sitt åpne og glade ansikt på en video med klipp fra mange festlige anledninger i Davitchfamilien. I et forløst øyeblikk oppdager hun at hun faktisk har hatt det kjempemoro.

Anne Tyler har som vanlig i bøkene sine et rikt og eksentrisk persongalleri. Blant andre møter vi onkel Poppy som står foran sin 100. fødselsdag. Da han mistet konen sin for mange år siden ble han invitert av Joe til å bo hos familien. Etter at Joe selv døde ble han bare boende. Rebecca har liksom arvet ham også. Han er ikke lenger helt klar, og Rebecca må passe på at han får tatt på seg like sokker og sørge for at han får seg sin daglige spasertur og ettermiddagslur. Hun har stor toleranse og omsorg for hans særegenheter. Poppy er imidlertid ikke mer forvirret enn at han forteller Rebecca en del sannheter om hva det er å være voksen. Blant annet sier han til henne: Aksepter det! Det finnes ikke et riktig eller sant liv. Ditt sanne liv er det liv du ender opp med, hva det enn måtte være, du gjør bare det beste ut av det du har fått.

Vi møter også de tre stedøtrene, den ene mer selvopptatt og eksentrisk enn den andre: Bidy, syltynn, nevrotisk opptatt av mat og med drømmer om å bli gourmetkokk, Patch, som alltid kommer i konflikter og den yngste av stedøtrene, NoNo. NoNo overrasker familien gjennom å gjør det samme som Rebecca en gang gjorde: Hun gifter seg med en mann som har barn fra et tidligere ekteskap. Vi møter også Rebeccas egen datter Min-Foo, som til Rebeccas store fortvilelse har som vane å forlate sine ektemenn etter at hun har fått barn med dem. I periferien møter vi syv barnebarn, svigersønner, og Zeb, Joes yngre bror og Rebeccas fortrolige.

Et stykke ut i boken entrer Will scenen. Han er mannen som lager en full middag for en hel uke, deler den opp i porsjoner og spiser det samme hver dag. Hun spør ham om det ikke er kjedelig å spise det samme hver kveld. Han svarer: Hva hvis det er slik? Jeg har aldri forstått dette landets fobi mot kjedsomhet.

Back when we were grownups kan leses som en bok om en midtlivskrise. Men det er også en bok om forsoning med de livsvalg en har tatt og med hvem man er på godt og vondt. Dette ser ut til å være et gjennomgående tema for Anne Tyler i mye av hennes forfatterskap. Ingen kan som hun fortelle historier om hverdagsmennesker som lengter etter å bryte opp. Etter å ha gått noen runder med seg selv har de en tendens til å finne tilbake til akkurat den samme livssituasjonen som de ønsket å forlate. Men personen er likevel blitt forandret på ferden, i den forstand at det har skjedd en forsoning med livet som fører til fornyet livsmot og øket livsappetitt som resultater. Få kan også som Anne Tyler vise slik toleranse og overbærenhet for menneskelig eksentrisitet og svakhet og for det mangfold av måter man kan leve livet på.

Anne Tyler
*Back when we
were grownups*
Knoph 2001
273 sider

■ ACEM
norsk yoga-skole

yogafølelsen

A black and white photograph of a woman in a yoga pose. She is leaning forward, holding her feet with both hands, and smiling. The background is a soft, out-of-focus light.

Acem yoga
40 års erfaring

yoga.no
23118700

I am right - you are wrong!

av Edvard de Bono

fagbok

omtale:

Christian Rafn

Ga undertegnede mange tanker om hvordan jeg putter informasjon i kjente båser og mønstre, uten å reflektere over hvorfor og hvordan jeg gjør det. Skjønt etter 30 år med Acem-meditasjon og mange veiledningstimer og kommunikasjonsgrupper er de Bonos budskap mer en påminnelse om hvor viktig det er å se på forutsetningene for egen forståelse enn en egentlig nyhet.

vinne, tape eller skape?

Vi har alle vært i diskusjoner der det er om å gjøre å vinne. Vinner vi er vi fornøyd, taper vi er vi misfornøyd.

Slik også jeg. Jeg har derfor stadig vært ute etter en bok i debatteknikk, slik at også jeg endelig kunne vinne alle diskusjoner. Da jeg fant *I am right you are wrong!* trodde jeg at boken var funnet. Men den gang ei. Edvard de Bono sier tvert i mot at vi må slutte å tenke "Jeg har rett - du tar feil".

De Bonos hovedbudskap er at vi må legge mer vekt på persepsjon, på muligheter og kreativitet. Det er innlevelse, humor, kreativitet som mangler. *I am right, you are wrong* er en bok som også indirekte argumenterer for meditasjon. Skal vi bryte grenser i en foranderlig verden må vi forstå bedre hvordan vi oppfatter og tenker og hvilket udekket potensiale som ligger i hjernen.

"Edvard de Bono is regarded by many as the leading authority in the world in the field of creative thinking and the direct teaching of thinking as a skill."

De Bono argumenterer for at vi legger alt for mye vekt på "gammeldags" aristotelisk logikk, som oppstod i Hellas ca 400 år f.v.t. Vi kan ikke resonnerer oss logisk til fremskrittet. Logisk tenkning baserer seg på forutsetninger som enten er sanne eller falske. Riktignok er logisk tenkning bra i en verden der fakta er fakta og ingenting virkelig nytt kan forventes. Men tiden er inne for en kraftig forandring. Vi må rett og slett lære oss å tenke på en ny måte, sier de Bono.

Vi trenger et nytt språk. Vi trenger nye ord og et nytt skolesystem. De Bono sier vi må gå fra "steinlogikk" til "vannlogikk". Eksempelet han bringer er enkelt: Om du har et glass og skal fylle det med en stein, vil steinen helt sikkert ikke passe, og glasset blir ikke fullt. En stein er fast og uformelig og har gjerne skarpe kanter. Om du derimot heller vann i glasset, blir glasset fullt. Enten steinen er der eller ikke. Vann er mer fleksibelt, mer kreativt og gir bedre løsninger om du vil.

Språket hjelper oss ikke til å tenke bedre, bare kommunisere bedre. Filosofien er død, den går i sine egne sirkler, og ignorerer persepsjonen som fenomen. Den perfekte analyse, som logikken forutsetter, krever at du finner årsaken til et problem. Men mange problemer har ikke en årsak du kan beskrive godt. Så blir ofte handlingsplanen deretter. Hva er for eksempel "årsaken" til krisen i Midt-Østen? Ville en korrekt analyse, men god historisk dokumentasjon som går 2000 år tilbake gi oss en god løsning? Neppe.

De Bono ber oss ikke slutte å analysere, og argumenterer (sa jeg "argumentere"?) i stedet for kreative løsninger. Han nevner design, arkitektur, grafikk, teater, moter osv. som områder vi kan lære av. Ingen har noen gang resonnert seg frem til et arkitektonisk byggverk. Selv om det må "steinlogikk" til for å beregne bærekonstruksjonene. På et vis snakker han om venstre og høyre hjernehalvdel, uten å si det eksplisitt. Logikk vs symbol tenkning, og samspillet mellom disse.

De Bono priser humoren. Den baserer seg på mønstre, flyt, forventninger og sammenheng. Det er en høyere form for logikk, om vi vil. De Bono priser utforskningen, det å finne ut av ting, ofte basert på intuisjon, prøving og feiling.

Vi må se på hjernen som interaktive klaser av neurale nettverk. Hjernen er et selvorganiserende system, som oppmuntrer innkommende informasjon til å organisere seg i en serie av stabile stadier som følger etter hverandre. Hjernen arbeider i stor grad med mønstergjenkjenning. Men de grunnleggende mønstre vi oppfatter og organiserer ut i fra, må utfordres. Dette er neppe nytt for hjerneforskere. Det er heller ikke nytt for folk som driver med meditasjon. Men de Bono har en misjon: han vil revolusjonere verden på grunnlag av dette. Det vil si, "revolusjoner" er farlige og ustabile, sier han. Gjennom en revolusjon erstatter man ofte en herskerklasse med

"It is my ambition to set up the most powerful focus of human resources ever created in history. It is my intention to enlist up to 5 million creative thinkers world-wide to apply their creative and design skills to world issues. The values and benefits of joining this team are spelled out later. There are three set of values.

1. The challenge and enjoyment of using creative skills and the improvement of such skills through periodic instruction.
2. A collective mechanism through which individuals can seek to contribute to make the world a better place. The aggregation of such a creative force will be much more powerful than any lone effort.
3. The possibility of supplementing an income through earning possibilities.

It is also my intention to lay out 'tasks of the month' and 'ideas of the month'.

"If you never change your mind, why have one?"

Dr De Bono's message: "It is my ambition to set up the most powerful focus of human resources ever created in history. It is my intention to enlist up to 5 million creative thinkers world-wide to apply their creative and design skills to world issues".

en annen. Tenk for eksempel på den russiske revolusjon. Bolsjevikene overtok etter tsaren. Vi trenger derfor et nytt ord: "provolusjon". Det vil si noe mer radikalt enn evolusjon, og noe mindre radikalt enn revolusjon. Typisk for de Bono å finne på ord som uttrykker noe nytt.

Vi er for mye opptatt av kunnskap for kunnskapens skyld, og for lite opptatt av "operativitet" (operacy). Vi må stille spørsmålet: hva er det som virker? Hvordan kan kunnskap brukes til å forandre noe? Kunnskap for kunnskapens skyld er lite verd.

Kunsten har til alle tider forsøkt å forstå den menneskelige situasjon og våre handlemåter. Har kunsten gjort jobben for oss? Lærer kunsten oss å tenke og oppfatte annerledes? De Bono sier nei. Så kan man spørre om det kunsten sin "feil" eller oss andre som ikke klarer å bruke kunst god nok.

Skolen må lære elevene å tenke, ikke bare lese og skrive og snakke. Språket er ikke en måte å tenke på, bare en måte å kommunisere på. Og det er tenkningen vår det er noe feil med.

Hvorfor er vi ellers kommet så langt teknisk og materielt, og så kort i menneskelige anliggender? Vi kjenner problemene med forurensning, krig og fattigdom, men vi gjør ikke nok med det.

Slik kunne jeg fortsette. De Bono har et grunnleggende budskap: Vi må lære oss å tenke annerledes, og at vi må forstå hvordan vi mennesker oppfatter ting, dvs hvordan hjernen tar i mot og bearbeider informasjon. Han bruker 300 sider på å si det. Han kunne klart seg med 100 sider, kanskje 50 sider. Forfatteren er nok veldig fascinert av egen tenkemåte, og gjentar seg selv ofte. Han henviser til tidligere bøker der han har sagt det samme, og der han - nær sagt selvfølgelig - fikk rett. Man kan nesten "mistenke" ham for å formidle et underliggende budskap: "I am right - history was wrong". Men bare nesten. De Bono er mer engasjert enn belærende.

Men bortsett fra denne tendens til selvforherligelse er det absolutt en leseverdig bok. Den ga undertegnede mange tanker om hvordan jeg putter informasjon i kjente båser og mønstre, uten å reflektere over hvorfor og hvordan jeg gjør det. Skjønt etter 30 år med Acem-meditasjon og mange veiledningstimer og kommunikasjonsgrupper er de Bonos budskap mer en påminnelse om hvor viktig det er å se på forutsetningene for egen forståelse enn en egentlig nyhet. Særlig interessant er hans beskrivelse av hjernen som et "selv-organisierende" system, som delvis baserer seg på kjente mønstre, og som samtidig hele tiden lager nye mønstre for tanke, følelse og handling. Det vil føre for langt å gå inn på beskrivelsen her, men bare den i seg selv gjør boken verd å lese. Selv om man har meditert i mange år. For min egen del går jeg ikke lenger inn i debatter av tape/vinne typen. Jeg går inn i samtaler der vi forsøker å berike hverandre. Det er en befriende følelse, ikke minst for en som hadde en far som alltid hadde rett.....

Edward de Bono
*I am right - you
are wrong!* From
this to the New
Renaissance:
from Rock Logic
to Water Logic.
Penguin 1992

Giordano Bruno and the Hermetic Tradition

av Francesca Yates

fagbok

omtale:

Wiggo Smebye

"Yates' bok er svært rik på informasjon og viser en svært kompetent persons evne til å mestre et vanskelig tema. Boken er ikke av de enkleste, den kommer vel neppe på norsk heller, men for historisk interesserte er den en perle."

Dame Frances A. Yates (1899-1981) var nestoren blant renessanseforskere i Europa, tilknyttet University of London

ikke helt den samme historien som i våre historiebøker?

I de siste årene har vi sett en økning av antall bøker som forsøker å gi nye perspektiver på historisk viktige hendelser. Tiden fra renessansen frem til 1700-tallet har også fått sin andel.

Dette er bøker som gjerne fokuserer på Galileo og hans skjebne, på vitenskapens frigjøring fra kirken, og på fremveksten av frihet, kunst og individualitet. Dame Frances A. Yates (1899-1981) var nestoren blant renessanseforskere i Europa, tilknyttet University of London. Hun har skrevet en rekke bøker om renessansen som nå har fått nye lesere og nye opplag. En av hennes bøker som er utgitt på nytt er *Giordano Bruno and the Hermetic tradition*.

I begynnelsen av 1400-tallet møttes et lite utvalg menn jevnlig i klosteret S. Maria degli Angeli i Firenze for å lese og oversette greske klassikere til latin. Blant disse var Cosimo de Medici, hans bror Lorenzo, Paolo Tosca-

nelli, og lederen for munkordenen i klosteret, Ambrogio Traversari. En svært eksklusiv herrekлубb, og det nærmeste man kan komme starten på den humanistiske tradisjon i renessansen. Kirken hadde fjernet bøker av de klassiske greske filosofer noen århundre tidligere. Den styrtrike Cosimo hadde derfor engasjert agenter rundt om i verden som kjøpte opp gamle bøker for å sende dem til Firenze. Cosimo hadde også opprettet det platoniske akademiet med Marcilio Ficino som leder for å undervise i klassisk gresk filosofi.

Giordano Bruno

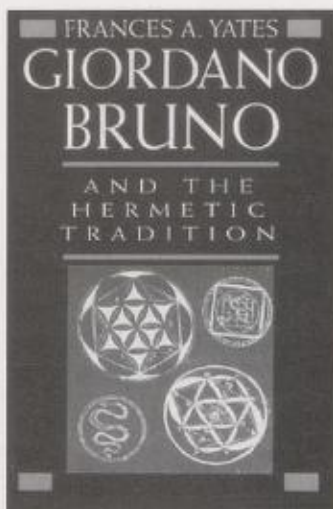
En dag kom en munk fra Macedonia til Cosimo med en utgave av boka *Corpus Hermeticum*. Cosimo ba umiddelbart Ficino om å legge Platon til side for å oversette denne boken, som hadde en særegen historie, og som skulle ha en like særegen rolle i årene som fulgte.

Corpus Hermeticum er de samlede verker til den mytiske egyptiske skikkelsen Hermes Trimegistus, som man i renessansen antok hadde levd flere årtusen tidligere. Boken skulle etter dette stamme fra tiden før Bibelen, og ble av enkelte betraktet som uttrykk for en mer opprinnelig religion en kristendommen. Senere ble det bevist at *Corpus Hermeticum* var skrevet på 200-tallet, noe som fortok bort mye av mystikken knyttet til boken.

Kirken hadde i flere århundre bekjempet magi. *Corpus Hermeticum* brakte magien inn i verden igjen. Ficino, som så mange andre på denne tid pendlet mellom magisk/mytiske forestillinger og en humanistisk tilnærming til livet, satte i gang diskusjoner om talismaners kraft, om astrologi, etc. etter å ha lest boken. *Corpus Hermeticum* ble en kilde til inspirasjon for magikere, mystikere, alkymister, og vitenskapsmenn. Begrepet vitenskapsmenn var også på denne tid nokså flytende, noe som blir belyst på interessante måter av Yates.

Blant annet var Copernicus og Kepler klart påvirket av *Corpus Hermeticum* når de arbeidet med sine teorier om planetenes kretsløp rundt solen. Riktignok utarbeidet de matematiske teorier om planetenes baner. Men deres skrifter viser også at tanken om at solen befant seg i sentrum av universet var en tanke som også var påvirket av solens religiøse rolle, slik den var fremstilt i *Corpus Hermeticum*. Vitenskap og magi/mystikk var i det hele tatt sammenkoblet. De vitenskapsmenn som senere klarte til en viss grad å gå opp grensene var Galileo, munken og matematikeren Mersennes, og den franske filosofen Descartes.

Selv Descartes var i sin tid opptatt av Rosenkrusianerne, en religiøs sekt som hadde klare koblinger til tenkningen i *Corpus Hermeticum*. Yates påpeker blant annet at Rosenkrusianernes manifest, som angivelig hadde røtter tilbake til Hermes Trimegistus, bare var en oversettelse av et kapittel av en satirisk roman skrevet av en forfatter ved navn Boccacini, uten noen annen historisk betydning. Magikerne i middelalderen blandet *Corpus Hermeticum* med mystikken fra Kabbalaen, astrologi og tallmystikk, som ga

et skinn av historisk sus fra Pythagoras, til en slags middelalderens New Age. Yates setter lys på utviklingen av dette sammensurium av mer eller mindre magiske trender, som aktivt var med på å forme utenom-kirkelig tankegods gjennom hele middelalderen. Hovedlinjen i kirkens kamp med nye ideer var i større grad kampen mot denne nye magiske tenkningen enn mot framveksten av vitenskapen. Magisk tenkning og vitenskap blandet seg imidlertid sammen på måter som fremstår for vår tid som nokså uvante, og dette representerte i seg selv interessante idebrytninger i Middelalderen.

Yates tittel henspiller på Giordano Bruno's rolle i idekampen som foregikk. Hun kler ham fullstendig av som vitenskapsmann og dokumenterer klart at han både var en nokså flytende personlighet og klart en kjetter etter kirkens definisjoner. Han ble da også brent levende, noe Galileo såvidt unngikk. Boken handler likevel lite om personen Bruno, og mest om den historiske utvikling han stod midt oppe i. Bruno var en aktiv advokat for alternativ tenkning, og innholdet i hva han stod for var nokså situasjonsbestemt. Han skrev blant annet en bok mot matematikerne, eller pedantene, som han kalte sine motstandere.

Yates har også et kapittel om Campanella, som en enda mer markant magiker og megaloman person enn Bruno. Campanella var etter Yates vurdering nesten i ferd med å lykkes med å bringe magien inn i katolisismen. Blant annet ble han støttet av Kardinal Richelieu i sine ideer om å bygge en ny by til dyrkelsen av solen, hvor Ludvig den 14de skulle være selveste solkongen i en reformert verden. Ikke helt den samme historien som i våre historiebøker?

De siste kapitlene i boken, som beskriver Mersennes, Gassendis, og Descartes skjøre bestrebelser på å få slutt på den magiske tenkingen og gi rom til en robust vitenskapelig tilnærming, er særdeles interessante. Særlig Mersennes, som for de fleste er en ukjent historisk person, fremstår i Yates bok som en nøkkelperson i tankeskifte fra kristen og ikke-kristen magiske tenkning til et "moderne" vitenskapelig fundament. Mersennes forkastet alt av samtidens magi, astrologi, talismaner, og okkulte metoder. Dette var formende for starten på den vitenskapelige tradisjon i egentlig forstand som vi har i dag

Yates bok er svært rik på informasjon og viser en svært kompetent persons evne til å mestre et vanskelig tema. Boken er ikke av de enkleste, den kommer vel neppe på norsk heller, men for historisk interesserte er den en perle.

Frances A. Yates :
*Giordano Bruno
and the Hermetic
Tradition*
The University of
Chicago Press,
ISBN 0-226-
95007-7

■ ACEM
GRUPPEPSYKOLOGI

Invstlyst

Acem kommunikasjonskurs
utvikler
emosjonell kompetanse
konfliktmestring
samspill og samarbeid
selvvinnsikt
empati
ledelse

4. til 12. mai 2002

arrangeres en
gang i året
- i mai/juni
acem.no
23118700

De store ideologienes tid
av Hans Fredrik Dahl
idehistorie

omtale:
Dag Jenssen

Dahls bok kan leses som en kritikk av system og kollektivism. I mellomkrigstiden står marxisme, fascisme og psykoanalyse som tvingende tankefigurer. Under krigen er Qvisling i mangt tvangens representant. Men også den dominante motstands-holdning representerer tvang. Den leder inn i en kollektivism som i liten grad viser toleranse for annerledestenkende.

Hans Fredrik Dahl født i Oslo 1939. Har vært kultureddaktør i *Dagbladet* og skrevet NRKs historie. Utgitt flere bøker, bl. a. en biografi om Qvisling. Professor i media og kommunikasjon

mye å gripe fatt i

I Norge har det nasjonale historieverket vært en viktig sjanger siden Peter Andreas Munch ga ut *Det norske Folks Historie* midt på 1800-tallet. Det fins to hovedtyper: allmenne Norgeshistorier og Norgeshistorier innen spesielle områder som kunst, litteratur osv. De to typene har løpt parallellt, men etterhvert har den spesielle Norgeshistorien overtatt hegemoniet. Den siste større allmenne Norgeshistorien ble utgitt på 1970-tallet, mens det bare det siste tiåret har kommet spesielt orienterte flerbindsverk som *Norsk litteraturkritikks historie*, *Norsk utenrikspolitikk historie* og *Norsk forsvarshistorie*.

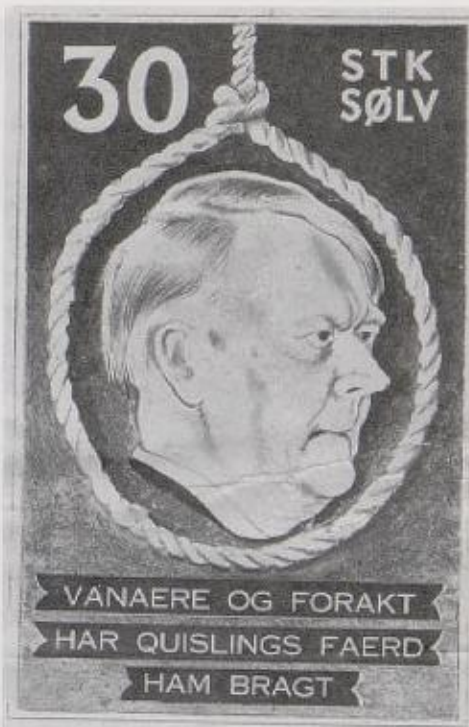
Den allmenne Norgeshistoriens fall inntreffer parallelt med nasjonens svekkelse i en verden preget av økonomisk integrasjon mellom landene. Samtidig har selve forestillingen om nasjon blitt kritisert. Nasjonsbygging oppfattes nå som en egen ideologi. Den har mistet mye av sin selvfølgelig legitimitet og ses mer og mer som

et tidsavgrenset prosjekt oppfunnet på 1800-tallet. Nå ved slutten av den nasjonalt innstilte epoken skrives nettopp de nasjonale delhistoriene som i størst grad problematiserer den hjemlige, selvtilstrekkelige nasjonen: forsvarets og utenrikspolitikens historie.

Det nyeste større prosjektet innen sjangeren, en seks binds Norges idéhistorie fra år 1000 til i dag, bekrefter en slik tendens. Idéer gjerne felleseie over landegrensene. Norge er heller ikke særlig rikt på originale og godt utviklede tankesystemer. "Det aller meste av det vi nordmenn tenker, deler vi med mange andre nasjoner", heter det i redaktørens forord til første bind (s. 8). Dette er altså ikke en idéhistorie som beveger seg fra den ene kanoniske teksten til den andre, mellom norske ekvivalenter til Luther, Marx, Darwin og Freud. Den undersøker hvordan ulike tankebygninger har truffet norsk virkelighet og fått sin norske pregning. Den gir oss "Luther på norsk, Marx på norsk og Freud på norsk" (s. 9). Slik kan en si at Norge i stor grad sees som del av omgivelsene. Det selvtilstrekkelige blir nedtonet. Norsk idéhistorie oppstår i møtet mellom verdens tankesystemer og norsk sosialt og politisk liv.

Dette perspektivet representerer en egen forståelse av hva idéhistorie er. Ofte har idéhistorie vært sett som tolkning av fremragende og betydningsfulle intellektuelle prestasjoner. I denne formen har den også ofte kjedet sammen store tenkere, framstilt dem som om de var i en slags dialog med hverandre om vesentlige spørsmål. Tankens indre arbeid hos individet og over generasjoner har stått i fokus. Etter hvert har imidlertid den virkelighet som tenkerne arbeidet innenfor, konteksten, blitt viktigere. Idéhistorien har undersøkt tankenes nedslag i samfunnet, eller også hva i samtiden tankene sprang ut av. Dermed brytes hensynet til den etablerte kanon og dialogen på tvers av tiden. Hver tid får sine egne tanker, tanker som ikke nødvendigvis lever videre hos senere generasjoner. Det kan innebære at stoff som nå ligger på historiens skraphaug, gjenopplives i den idéhistoriske framstilling.

Dette kan iblant synes problematisk, siden å gjengi idéene også i en viss forstand er å sympatisere med dem og gi dem tilbake noe av deres indre rasjonalitet. Uansett er det en slik demokratisk idéhistorie det her er tale om. Forfatterne ønsker å være "pragmatiske og inkluderende" (forord, s. 10). Det betyr at de store og varige tankene skal være med, men at man også søker å forankre framstillingen i fortidens egne bekymringer. Man inkluderer tidens mentaliteter og tenkemåter. Hos Hans Fredrik Dahl, som

For Hans Fredrik Dahl blir krigsoppgjørets hevnmotiv og den første etterkrigstidens kollektivistiske innstilling viktige deler av norsk idéhistorie.

Valgplakat fra 1935

dekker perioden fra første verdenskrig til 1955, blir for eksempel krigsoppgjørets hevnmotiv og den første etterkrigstidens kollektivistiske innstilling viktige deler av norsk idéhistorie.

Dermed likner idéhistorien også svært mye på allmenne historiske framstillinger. En vil heller ikke finne mye interessant tolkning av dybde og finesser. Det er historikere som skriver, ikke filosofer. Men for den som er interessert i hvordan norsk tankegang i det store og hele har arbeidet innenfor en historisk kontekst, er det mye å gripe fatt i.

Fra Dahls bok om perioden 1914-1955 vil jeg først trekke fram et tyngdepunkt, mellom-krigstiden. Deretter ser jeg på hans tolkning av andre verdenskrig og etterkrigstiden.

MELLOMKRIGSTIDEN

Bokens undertittel er *De store ideologienes tid*. Mellomkrigstiden må da bli selve sentrum i framstillingen. Dahl tegner her et interessant bilde av politiske og kulturelle spenninger.

I kjølvannet av første verdenskrig og den russiske revolusjonen får vi i Norge en uvanlig radikal arbeiderbevegelse. Det norske Arbeiderparti gikk i 1919 inn i Den kommunistiske internasjonale. Partiet ble revolusjonært. I praksis myknet denne posisjonen opp utover på 1920-tallet. Men først i 1933 la Arbeiderpartiet bort klassekamplinjen og ble parlamentarisk. Partiet var hele tiden størst i landet, og den revolusjonære holdningen ble definerende for mye av mellomkrigstidens politiske debatt. Her fantes en hel samfunnsklasse som stilte seg på utsiden av den etablerte orden. Borgerkrigen ble en tenkemåte, muligheten for voldelig klassekamp ble "tidens underliggende agenda, de koordinater som de fleste tanker måtte tenkes innenfor" (s. 63).

Ved siden av marxismen og kommunismen bryter så et annet omfattende og radikalt tankesystem inn: psykoanalysen. Det kom til Norge via læreanalyser i utlandet og nådde den offentlige debatt gjennom brødrene Harald og Kristian Schjelderup. Ingen av dem tilhørte marxismen. Det varte imidlertid ikke lenge før psykoanalysen traff den radikale bevegelse. Arnulf Øverland, som var med i Mot Dag-kretsen, ble en av dem som i Norge kom til å kombinere kommunisme og psykoanalyse. For ham var psykoanalysen en slags marxisme om sjel livet. Underbevisstheden ble en parallell til

samfunnets basis, bevisstheten en parallell til dets overbygning. Og likesom borgerskapet vendte seg rasende mot det revolusjonære parti, vendte pasienten seg mot sitt eget ubevisste. Pasient og samfunn undertrykket begge vesentlige sider av seg selv. De to tanke-systemene lovet begge frigjøring.

Den senere helsedirektøren Karl Evang var en annen viktig marxist som viste interesse for Freud. Evang gikk inn for en vitenskapelig begrunnet seksualopplysning, for "selvfølgelighet og naturlighet" i tråd med idealet Sovjet, hvor befolkningen var frisk, fordomsfri og ubekymret. Evang viste til psykoanalysen som den viktigste kraft i avdekkingen av seksuallivets underkuelse og hykleri.

Marx og Freud sto altså side om side på den norske venstresiden i mellom-krigstiden. Freuds uvanlig sterke gjennomslag i Norge skyldtes i følge Dahl nettopp at han kunne tolkes inn i det marxistiske verdensbildet og forsterke fronten mot mer moderate og tradisjonsbevarende krefter i samfunnet. Psykoanalysen viste seg også levedyktig i Norge. Da psykoanalysens radikale tilhengere begynte å vakle i troen utover på 1930-tallet, kom den tysk-jødiske analytiker Wilhelm Reich til som en forløser. Også han kombinerte Freud med marxisme.

Wilhelm Reich kom som en forløser. Han kombinerte Freud med Marx.

ÅNDELIGE BEVEGELSER

Hvilke konstellasjoner sto så marxismen og psykoanalysen overfor i det norske samfunnet? En åpenbar motstander var den ortodokse delen av kirken med Ole Hallesby som lederskikkelse. En rasjonell, opplyst seksualmoral var uhyrlig for denne delen av kirken. Familieregulering ved hjelp av prevensjon ble et debatttema som viste hvor skillelinjene gikk. Noe av det samme gjaldt spørsmålet om onani. På konservativ side i disse diskusjonene finner vi også katolisismen, som hadde et talerør i Sigrid Undset. Undset hadde lite sans for psykoanalysen og gikk sterkt imot Katti Anker Møllers agitasjon for barnebegrensning.

Et annet knippe av bevegelser som hadde en viss betydning og som sto som en annen kontrast til den marxistisk-freudianske konstellasjonen, var de som kjempet mot et materialistisk grunnsyn. Det gjaldt for det første den såkalte spiritismen, en retning som søkte å demonstrere meddelelse fra de døde. Spiritismen blomstret internasjonalt fra siste halvdel av 1800-

Arne og Hulda Garborg fulgte med på teosofien og antroposofien

tallet og vakte i Norge en del interesse de første tiår av 1900-tallet. Den ble imidlertid endelig diskreditert ved en skandalepreget familietragedie i 1935. To andre anti-materialistiske og spiritualistiske bevegelser var teosofien og dens avlegger antroposofien. Særlig Rudolf Steiners bevegelse fikk betydning i Norge, mens teosofien, som ble ledet av Camilla Collett-spesialisten Lilly Heber, etter hvert forsvant. Teosofien utgjør likevel et interessant innslag i norsk kulturliv, med sin interesse for både østlig meditasjonsfilosofi og moderne vitenskap. Ekteparet Garborg var for øvrig blant dem som fulgte med i skriftene til Heber.

Verken teosofi eller antroposofi kan sies å være anti-moderne bevegelser. Det de forsøkte, var snarere å bringe et åndelig synspunkt med inn i en teknologisk modernitet. I dette perspektivet måtte marxisme og psykoanalyse, samt mye av den moderne vitenskapsfilosofien, framtre som uttrykk for en av-spiritualisert forståelse av verden. For antroposofene var dette en blindhet, ettersom øyet som ser og forstår nødvendigvis adskiller seg fra objektet. Det er en kritikk som dukker opp igjen i 1950- og 60-tallets positivismedebatt.

POLITISKE MOTSETNINGER

Flytter vi blikket fra den kulturelle til den politiske arena, møtes mellomkrigstidens marxisme av en voksende fascistisk ideologi. Fascismen hadde ikke tiltrukket seg mye oppmerksomhet på 1920-tallet, men da Hitler kom til makten i 1933 endret dette seg. Quisling trådte fram med Nasjonal Samling, et parti som de første par årene hadde en viss framgang. Fra midten av 1930-tallet går imidlertid partiet tilbake, samtidig som Arbeiderpartiet overtar regjeringsmakt og søker å realisere en planøkonomi.

I denne motsetningen mellom fasttømrede hovedideologier rammes den eldre liberale posisjonen. Man kan i 30-årene snakke om et frafall fra liberale verdier, også i Europa generelt. Den økonomiske krisen etter 1929 hadde svekket troen på at markedets effektivitet. Samtidig kunne man vise til at Sovjet, Tyskland og Italia var uten arbeidsledighet. I stedet for en sterk liberal fløy, ble motsetninger mellom systemer påfallende. Selve språket endres. Det blir militaristisk, med hyppig bruk av termer som "front", "kamp", "parole", "offensiv", "fremstøt" osv. Endringen danner en dyster bakgrunn

for den kommende krigen. Det nye språket synes å reflektere et tungt ideologisk tankeklima.

En rystende rystelse inntreffer da man i 1936-38 får vite om Moskva-prosessene. Etter dette tar så å si alle intellektuelle på venstresiden avstand fra Sovjet. Oppbruddet var smertefullt. Øverland skriver: "Så mange folk – ja også vi / har trodd på sigd og stjerne ... Nu er det bitterlig forbi!" Så er det som hele epoken framtrer i perspektiv. Journalisten og forfatteren Ragnar Vold peker i 1939 på selve hengivelsen til ideologier – marxisme så vel som psykoanalyse – som roten til tidens ondskap. Enkeltmennesket fraskriver seg ansvar i systemets navn. Dahl avslutter framstillingen av mellomkrigstiden med dette av-ideologiserte alternativet. Hører vi et ekko av mange norske intellektuelles frafall fra sosialismen de siste ti år?

Rune Slagstad: NS og Qisling må være marginal i en norsk idéhistorie

QUISLING

Dahl har blitt sterkt kritisert for sin holdning til Qisling og NS. I sin *Vidkun Qisling* (1991-92) la han bl.a. vekt på mannens intellektuelle prestasjoner, utmyntet i den såkalte universismen. Filosofen Else Barth, oppdratt i Arne Næss' saklighetstradisjon, foreslo i stedet i et "utvidet sykdomsbegrep" for Qislings vedkommende (*Gud, det er meg. Vidkun Qisling som politisk filosof*, 1996). Hun mener han led av en "kognitiv ... forstyrrelse", en ubehjelpelig tvangstenkning hvor todeling av ethvert problem inngikk. I sin idéhistorie fortsetter likevel Dahl å betrakte Qisling som en idéenes mann. Mens motstandsbevegelsen og ettertiden gjerne har sett NS og Qisling som undermålere, "samfunnets bunnfall", "krapyl" og lignende, vil Dahl framvise nasjonalsosialismen som "åndsretning". Faktisk blir det nasjonalsosialistene som står for de mer utviklede idéene under krigen. Qislings historisk-kritiske analyse av den franske revolusjonens hovedidéer (frihet, likhet, brorskap) og hans tilslutning til eneveldet får plass sammen med den nasjonalsosialistiske filosofistipendiaten Johan Fredrik Bjelkes Heidegger-inspirerte kritikk av positivismen. Kunstlivet innen NS-staten gis også bred omtale. Motstanden mot NS og tyskerne er derimot "ikke ideer, men vilje", en "motstand uansett" (s. 311). Slik gis rasjonalitet, om ikke legitimitet, til nasjonalsosialismen.

I en avisdebatt i høst har Rune Slagstad også gått sterkt ut mot Dahl. Han påpeker at Qisling står med flest innførsler i registeret og at Dahl framhever hvordan "Qisling talte med tung autoritet i ideologiske spørsmål" (Aftenposten 2/9 2001). Denne sentreringen av Qisling finner Slagstad fordreiende. NS og Qisling må være marginal i en norsk idéhistorie. Hans "autoritet" kunne ikke gjelde utenfor den kretsen som var beskyttet av okkupantenes våpenmakt, sier Slagstad. Hans og andre nazisters tanker, om de nå kan sies å være tanker, har ingen legitim plass. Dahl svarer at han anser fascismen som et "helt sentralt element i det 20. århundres tenkning", selv om han er glad for at den ble nedkjempet (*Dagbladet* 3/9 2001).

Hvorfor denne bredden i det norske rettsoppgjøret etter krigen? Dahls svar er at den norske rettsbevissthet gjennom opinionen, med avisene som ivrig støtte, dikterte utfallet. Oppgjøret var en "folkedom".

Det er ingen tvil om at de som var mest utsatt for det norske folks vrede i frigjøringsdagene var "tysker-jentene", som hadde pleid intim omgang med tyskerne. I mange tilfeller var det ryktene som avgjorde hvem av jentene som ble hentet inn til politiet. Og ryktene var ikke alltid til å stole på. Det blir da også i ettertid flere ganger avslørt at forsmådde norske beilere hadde benyttet sjansen til å anklage jenter både for å være "angivere" og "tysker-jenter" som hevn. Begge skjellsordene var like effektive. Påstandene var som oftest mer enn nok i de første forvirrede ukene etter frigjøringen til at vedkommende ble satt i varetekt.

Tromsø var ikke bedre enn mange andre steder. Fra tidlig på kvelden 9.mai og i flere døgn framover står det trofast et par tusen innbyggere foran inngangsdørene til politistasjonen for å se kvinner og menn bli brakt inn. Det var "folketribeualet" i aksjon. Hver gang det kommer to nikkerskledde hjemmefrontfolk med armbind, stengun og en arrestant, stiger jubelen. Med en av dem på hver side må fangen gå spissrot tvers gjennom den kompakte folkemassen som motvillig åpnet en smal stripe som gangvei. Jubelen går etter hvert over til en ellevill pipekonsert som det holdes liv i lenge etter at arrestanten har forsvunnet inn bak dørene.

Verst var det når de kom med kvinner. De ble uten videre straks tatt for å være "tysker-jenter". Da steg pipingen voldsomt. Spyttklysene haglet over dem. Enkelte av tilskuerne lugget også offeret bakfra. Eller slo etter dem. Noen bommet. Andre traff.

Fra Kjell Fjærtøft:
Oppgjøret som ikke tok slutt
Gyldendal

Dahl kan også forsvare seg med *Norsk idéhistories* kontekstualistiske grunnsyn. Epokes gjeldende ideer er historikerens territorium, uavhengig av om disse ideene har hatt livets rett senere og uavhengig av deres kvalitet eller verdi. Også blindveiene skal med. Slagstads standpunkt er nok både mer idealistisk og etterpåklokt. NS bød på verdiløse tanker og ble en parentes. Dahls metode kan kanskje forsvares i prinsippet. Men alt avhenger av hvordan det gjøres. Man kan få en følelse av at viljen til revisjon av synet på NS og Qvisling kan ta overhånd hos Dahl. I hele framstillingen er det bare et sted han virkelig går nærmere inn på et tanke-system. Det er i behandlingen av Qvisling. Marxismen og psykoanalysen behandles ikke på denne måten. Her er det tale om hvordan nordmenn forholder seg til strømninger i tiden. Qvisling behandles derimot som om han var en original tenker, en som dannet seg en begrunnet oppfatning av sin historiske misjon. Det er slik han blir til et sentrum i framstillingen, og provoserer, selv om alle de riktige reservasjoner er med.

...OG ETTERPÅ

Behandlingen av rettsoppgjøret etter krigen fortsetter i dette sporet, men her er synspunktene mindre kontroversielle. Det norske rettsoppgjøret var strengt. Alle NS-medlemmer, opp til 55 000, skulle ha dom. 37 ble henrettet. Oppgjøret gikk i både bredde og dybde. Det fantes allerede rett etter krigen kritiske røster til dødsdom som straff, antroposofen Aasmund Brynhildsen var den mest artikulerte. De fleste rettslærde så det dessuten som svært problematisk, ja meningsløst, at en så stor del av befolkningen skulle kriminaliseres. Hvorfor denne bredden? Dahls svar er at den norske rettsbevissthet gjennom opinionen, med avisene som ivrig støtte, dikterte utfallet. Oppgjøret var en "folkedom" (s. 351). Å heve stemmen mot resulterte i at man ble stemplet som "silkefront". Tiden var preget av utbredt

meningstvang, eller ensretting, som Jens Bjørneboe senere påpekte. Straffedømte var lenge henvist til egne forlag om de ønsket å uttale seg. Pressen nektet å trykke innlegg fra det holdet til ut på 60-tallet. Bøker ble inndratt. Folk som opponerte ble straffet av hensyn til rettsoppgjørets omdømme.

Det er en naturlig avslutning at boken til sist framhever en utbredt kollektivism i etterkrigssamfunnet. Krigen hadde gitt ny fellesskapsfølelse, samtidig som det ble skapt et konsoliderende "de andre". Mest sentralt i den nye kollektivismen sto reising av velferdsstat. Bare få kritiske røster hevet seg mot denne utvidelsen av statens virkeområde og makt. Deler av kirken var redd for å miste sin posisjon som sentrum for veldedighet. Noen liberale (*Farmand*) og antroposofener fryktet for individets rettigheter. Men dette var marginale grupper.

Dahl kaller antroposofene "en slags kunnskapsbohem, et fargerikt, men mildt sagt "uansvarlig" innslag i samfunnsdebatten, ikke positivt og absolutt ikke fellesskapsbyggende" (s. 377).

I det hele tatt kan Dahls bok leses som en kritikk av system og kollektivism. I mellomkrigstiden står marxisme, fascisme og psykoanalyse som tvingende tankefigurer. Under krigen er Quisling i mangt tvangens representant. Men også den dominante motstandsholdning representerer tvang. Den leder inn i en kollektivism som i liten grad viser toleranse for annerledestenkende. De marginale, ja ubetydelige enkeltfigurer, som journalisten Ragnar Vold og antroposofene, representerer et hjelpeløst opprør. På en måte er også Quisling en slik marginal. Han er både samfunnsmessig tvang og personlig marginalitet. Det er kanskje noe av grunnen til at Dahl lar seg fascinere av ham.

Hans Fredrik Dahl:
Norsk idéhistorie
bind V
De store
ideologienes tid
1914-1955
Aschehoug 2001

The Red Thread
Buddhist Approaches to Sexuality
av Bernard Faure

omtale:

Halvor Eifring

Seksualiteten ligger nær kjernen for menneskelig eksistens. Vi kjenner alle dens betydning for reproduksjon, intimitet og nytelse – og kanskje også de lidelser som følger med på veien. Men hvilken rolle spiller seksualiteten for åndelig utvikling, som buddhismen legger stor vekt på? Den fransk-amerikanske religionsviteren Bernard Faures bok diskuterer noen av buddhismens perspektiver på saken. Det viser seg at seksualiteten spiller en sentral rolle på godt og vondt i denne åndelige utvikling. Buddhismen dekker hele spennet fra total avholdenhet til ganske bisarre former for seksuell utlevelse.

Bernard Faure er professor ved Universite de Paris og spesialist på antropologisk historisk i øst-asiatisk buddhisme

buddhistisk seksualitet

Den tidlige buddhismen er først og fremst en religion for munk og nonne. I likhet med sine senere katolske frender i vest skulle buddhistiske munk og nonne holde seg unna sex. Dette er hovedregelen i de fleste buddhistiske klostresamfunn den dag i dag, selv om praksis sikkert varierer en god del. Selve regelverket for slike samfunn, vinaya, er i utgangspunktet svært entydig og strengt i sine forbud mot seksuelle handlinger blant munk og nonne:

Når en munk ... har kjødelige relasjoner til et vesen av hunkjønn, uansett hvilken art, utvises han fra munkesamfunnet.

Hvis en nonne frivillig inngår kjødelige relasjoner, om det så bare er til et dyr, utvises hun og har ikke lenger del i det religiøse liv.

Faure tolker dette som langt på vei bestemt av sosiale hensyn. Seksuelt avhold bidrar til å markere forskjellighet overfor verden omkring. Seksuelle relasjoner ville videre

truet harmonien i klostersonnfundet. I en tid med begrensede muligheter for prevensjon ville dessuten barnefødsler satt en effektiv stopper for det frie og ubundne liv som munk eller nonne. Det siste momentet har helt sikkert hatt stor betydning, for i praksis har ofte former for seksualitet som ikke fører til barnefødsel – onani, homofili og dyreseks – vært sett på med langt blidere øyne enn vanlige heteroseksuelle forhold, i skarp kontrast til forholdene i Vesten.

OPPHØR AV BEGJÆR

Mer interessant er det likevel at seksuelt avhold er en viktig del av den åndelige praksis. For seksualiteten rører ved selve kjernepunktet i budd-histisk tenkning: frigjøring fra lidelse. Livet er lidelse, og begjær er lidelsens opphav, fordi det binder mennesket til en forgjengelig verden. I begjæret etter det som gir nytelse, ligger lidelsen allerede innebygget. For at mennesket skal frigjøres fra lidelse, må begjæret derfor opphøre. Dette gjelder alle former for begjær, ikke bare det seksuelle. Begjæret blir gjerne personifisert i en slags mytisk djevleskikkelse ved navn Mara. Idet Buddha var i ferd med å nå opplysning, skal Mara for eksempel ha blitt redd for å miste herredømme over menneskeslekten og derfor ha sendt sine døtre for å forsøke å forføre ham – uten hell, selvfølgelig.

Fokuset på begjær forklarer antagelig at noen av de mange og ofte ganske sinnrike og til tider humoristiske kommentarene til vinaya-reglene har vært mindre strenge overfor seksuelle handlinger som ikke innebærer nytelse. Ifølge en kommentar består den seksuelle handling i at "den ytre part av det mannlige organ føres inn, om enn kun et sesamfrøs lengde, i det kvinnelige organ – det fuktige området hvor selv vinden ikke når frem". Selve akten deles i fire faser, og "hvis munken føler nytelse i en av disse fire fasene, er han skyldig, ellers er han uskyldig". Det heter også at selv om en frosks munn kan bli svært stor, vil det å føre penis inn i den neppe føre til særlig nytelse og bør derfor ikke lede til utvisning fra munkesamfunnet, kun til skriftemål. Tilsvarende gjelder når seksualakten finner sted i en elefantsnabel eller i andre kroppsdeler enn kjønnsåpningene på husdyr som hest, ku, esel, kamel eller bøffel!

Seksuelle handlinger som ikke gir avkom, fordømmes først og fremst fordi de involverer begjær. Den kinesiske erotiske roman *Den kjødelige bønnematte* gjør det i første omgang klart at slike handlinger ofte ikke avstedkommer fordømmelse:

Men enhver ung mann som slutter seg til klosterordenen, står overfor visse problemer. Uansett hvor hardt han forsøker å kontrollere sine lyster, og uansett hvor intenst han går inn for å slukke sine begjær, kan bønn og skriftlesning nok hjelpe ham gjennom dagen, men i de tidlige morgentimer vil hans erigerte lem begynne å bry ham helt av seg selv og under sengetøyet bli en som han ikke vil være i stand til å kontrollere eller undertrykke. Hans eneste løsning er å finne en form for tilfredsstillelse, enten ved å bruke fingrene til nødhjelp eller ved å finne en ung novise som han kan forhandle frem en løsning med. (Begge metoder er vanlige hjelpemidler for presteskabet.)

Romanens hovedperson Weiyangsheng aksepterer imidlertid ikke slike løsninger, fordi han mener "de er et like mislykket forsøk på å undertrykke begjær som fullt samleie". Dessuten, legger han av en eller annen grunn til, fører onani til samleie og homoseksuelle relasjoner til heteroseksuelle. Weiyangsheng ender opp med en løsning Buddha selv skal ha tatt kraftig avstand fra: Han kastrerer seg.

GJENFØDELSENS HJUL

Å gi avkall på seksualitet innebærer imidlertid ikke bare å forsøke å slukke sine egne begjær, men å bryte med tanken om å skulle "føre slekten videre". Familieorienterte idealer har alltid stått sterkt i både Sør- og Østasia, og klostervesenets krav om å forlate familien, så man ikke "ofrer seg selv på familievivets alter", har vært et stadig tilbakevendende ankepunkt mot buddhismen. Selv om Buddha rakk å få en sønn før han forlot familien og gikk inn i det åndelige liv, sammenfaller opprettelsen av de første buddhistiske munkesamfunn med at hans fars kongehus gikk til grunne. En ung mann ved navn Sudinna ble kastet ut av munkesamfunnet av Buddha selv etter at hans mor hadde klart å overtale ham til å gå til sengs med den konen han hadde forlatt, så slekten kunne føres videre. Buddha skal ha ytret at "det hadde vært bedre for deg, tåpelige mann, om ditt mannlige organ istedenfor å føres inn i en kvinne hadde vært ført inn i en fryktelig og giftig slanges munn".

Seksualiteten står til syvende og sist i motsetning til selve målet med buddhistisk praksis, en slags eksistens hinsides den fenomenelle og en tilstand uberørt av lidelse. Det er dette som kalles nirvana. For å nå dit må man tre ut av samsara, gjenfødelsens hjul. Ifølge buddhismen har vi alle bak oss et uendelig antall inkarnasjoner som mennesker, dyr, djevler og guder. Våre onde og gode handlinger i én inkarnasjon som menneske styrer vår skjebne i utalle inkarnasjoner videre ved å så frø som skaper god eller dårlig karma. Målet med buddhistisk praksis er å nå hinsides den tilværelse som er styrt av slike årsak-virkning-sammenhenger, med andre ord å få menneskelig eksistens i vanlig forstand til å opphøre. Seksualitet virker som kjent i motsatt retning – den skaper nye menneskeliv.

Det finnes også andre begrunnelser for seksuelt avhold. For eksempel er det en utbredt oppfatning at mannens sæd er bærer av selve livskraften, som det gjelder å holde på. Selv former for buddhistisk praksis som tillater seksuelle handlinger, har gjerne utviklet teknikker for å unngå sædutløsning i orgasmeøyeblikket. Slike teknikker kan jo også ha kommet godt med i en sosial sammenheng som ikke tillater barnefødsler. I et moderne sekularisert samfunn er det lett å føle seg

fremmed overfor det man kan oppleve som den tidlige buddhismens seksualfiendtlighet, særlig fordi den er knyttet til uvant tankestoff om reinkarnasjon og karma. Man kan være fristet til å psykologisere buddhismens avholdstanke som frykt for egen lyst. Faure har også sikkert rett i at munkers og nonners regelmessige høytlesning av lister på 250 eller flere regler, som ofte beskriver i detalj de seksuelle handlinger man ikke har lov å utføre, kan gi en viss vikarierende utlevelse av forbudte lyster. Men når dette er sagt, gjenstår likevel muligheten for at seksuelt avhold *kan* være en måte å oppgi én side ved livet for å virkeliggjøre en annen og, i buddhismens perspektiv, langt viktigere side: åndelig frigjøring.

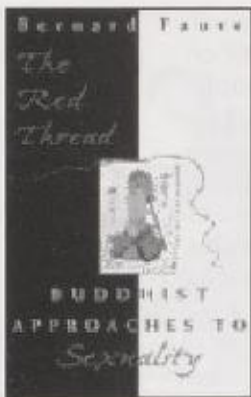
MAHAYANA

Til tross for de mange store forskjeller mellom buddhismens ulike retninger bygger de fleste buddhistiske klostresamfunn den dag i dag på regelen om seksuelt avhold. Unntakene finnes først og fremst i Japan og det japansk-påvirkede Korea, der munkene kan gifte seg, og enkelte tradisjoner innen tibetansk buddhisme, der lamaer kan ta en form for åndelige elskerinner. Men selv om buddhismen stort sett har holdt på regelen om avhold, skjedde det likevel tidlig store endringer i buddhistisk tenkning knyttet til seksualitet. Med fremveksten av Mahayana-buddhisme fra omkring begynnelsen av vår tidsregning kommer tanker til uttrykk der begjær og lidenskaper ses i et langt mer positivt lys, mens vinaya-reglenes strenghet blir sett som et hinder for åndelig utvikling. Barmhjertighet ses som den primære dyd, og brudd på reglene kan rettfærdiggjøres hvis de skjer ut fra barmhjertighet. Det finner altså sted et skifte fra regler om ytre adferd til krav til indre holdning. Det er i denne tradisjon man må se anekdoter om levende buddhaer, især barmhjertighetens gud(inne) Avalokitesvara, som benytter seg av sin seksuelle tiltrekningskraft for å frelse sjelene til mindre opplyste mennesker. Mahayana-buddhismen lever i dag først og fremst i de østasiatiske land. Den tantriske buddhismen i Tibet har gått lengst i å gi seksualitet positiv verdi, mens kinesisk, koreansk og japansk zen har gått lengst i å ta avstand fra konvensjonelle normer og regler.

Sentralt i denne utviklingen står tanken om "ikke-dualisme", det at samsara og nirvana er to sider av samme sak. I dette perspektiv er det ikke noen grunnleggende forskjell mellom begjær, som tradisjonelt er sett som hinder for opplysning, og tomhet, som betegner selve den opplyste bevissthetstilstand. Det virkelige hinder for åndelig utvikling ligger i vårt sinns tendens til å lage skiller. Hvis ens sinn flyter like fritt som vårvannet som fyller grøftene, og himmelen som dekker hele jorden, vil det ikke lenger støte på hindringer. Konvensjonell moral, også buddhistisk moral, springer ut fra sinnets tendens til å lage skiller og representerer derfor ikke den dypeste sannhet.

BUDDHISTISK GALSKAP

Veien er ikke lang til en oppfatning av at den som har nådd opplysning, står over loven og kan gjøre hva som helst. Man kan drepe, stjele og ha sex så lenge man forstår at alt er tomhet. Det vokser frem en egen form for "buddhistisk galskap", som har til hensikt å overskride alle konvensjoner

og finne en dypere sannhet som ikke lar seg fange inn av vanetenkning.

Buddhistisk folklore kryr av fortellinger om fremstående buddhist-mestere som oppfører seg som galninger. Den kinesiske zen-mester Daoji stuper kråke foran keiserinnen slik at hans kjønnsdeler kommer til syne under munkekappen, og han drikker vin og ligger med prostituerte. I enkelte perioder har slik "galskap" tydeligvis vært på moten, for eksempel i Kina under Tang-dynastiet (618-905). Det pussige er imidlertid at selv galninger som bryter de fleste buddhistiske klosterregler, stort sett er temmelig tilbakeholdne når det gjelder sex. Et unntak er den japanske munken Gale Sky, som skriver poesi om onani, bordellbesøk og sin kjærlighet til den blinde sangerinnen Mori.

Det er også bemerkelsesverdig at "buddhistisk galskap" kun forekommer hos menn. Kvinner som overskrider reglene, blir isteden sett som onde avvikere.

SAMLEIER ELLER FANTASIØVELSER?

Mer entydig positiv verdi knyttet til seksualitet forekommer innen tantrisk buddhisme. Ut fra tanken om at samsara og nirvana er to sider av samme sak, beskriver den ofte sine ritualer som en forening av to motpoler, gjerne i bildet av to sex-partnere. Det er ofte vanskelig å vite hvor symbolikken slutter og virkeligheten begynner. Når det sies at hat omformes gjennom rituelt mord og kjærlighet omformes gjennom rituelt samleie, snakker man da om virkelige mord og samleier eller om fantasiøvelser? Når en tantrisk tekst beskriver en mesters rituelle samleie med en tolv år gammel skjønn jomfru, fulgt av sædutløsning i hans unge disippels munn, vel å merke uten å gjøre det for tilfredsstillelsens skyld, er det vanskelig å vite om vi skal oppfatte det bokstavelig eller symbolsk. At seksualitet har hatt en mer sentral plass i tantrisk buddhisme enn i andre retninger av buddhismen, er det imidlertid neppe tvil om. Det begjær som andre former for buddhisme ser som en fiende, søkes forvandlet til en positiv kraft på veien til indre frigjøring.

TIL TRØST FOR MESTEREN

De to siste kapitlene av Faures bok er smalere i sitt fokus og beskriver et særegent fenomen innen japansk buddhisme. Det dreier seg om homoseksuelle forhold, ofte med innslag av regelrett voldtekt, mellom en eldre mester og en purung novise. Selv om slike forhold fremstår som stygge eksempler på seksuelt misbruk av barn, var de i Japan lenge omtalt i svært romantiske ordelag, og de er utførlig beskrevet i poesi og i en egen romangener kalt *chigo monogatari*. I enkelte sammenhenger legges det ikke skjul på at novisene først og fremst tjente til trøst for mesteren på ensomme og kalde netter. I andre sammenhenger omfattes imidlertid slike forhold av en bisarr form for barnemystikk. Dels fremstilles forholdene som en måte å innvie den unge novisen i dypere åndelighet. Men i enda større grad beskrives novisen som bærer av en slags buddha-visdom, og dette rettfærdiggjør bruken av tvang for at den gamle mesteren gjennom samleie skal få del i visdommen. Det hører med til historien at mange av de unge novisene begikk selvmord når de nådde en alder som ikke lenger var forenlig med deres rolle i slike forhold.

MER ÅPEN ENN VESTLIG TRADISJON

Det er ikke vanskelig å se at voldtekt av unge noviser representerer et grelt blindspor, at "buddhistisk galskap" og tantriske ritualer kan få utslag man ikke nødvendigvis setter pris på, og at en del av de sex-skandalene som har preget buddhistiske miljøer i øst og vest kan bidra til å bringe buddhismen i miskreditt.

Men buddhismen er antagelig hverken mer seksualfiksert eller sterkere preget av utskeielse enn andre religioner og tankeretninger. Man skal følge dårlig med i vestlige media om man ikke får med seg flust med nyheter om kompromitterende barnefødsler og overgrep mot unge jenter og gutter både i kristne og andre miljøer her hjemme. Og går vi tilbake i historien, var det kristendommen og ikke buddhismen som gikk inn for å henrette hekser som hadde ligget med djevelen, som drøftet seriøst hvorfor hekseri var mer utbredt blant kvinner enn menn, og som attpåtil besvarte spørsmålet ved å henvise til at "alt hekseri kommer fra kjødelig lyst, som er umettelig hos kvinnen" (fra den svært innflytelsesrike håndbok i heksejakt fra 1486, *Malleus Malificarum*).

Det interessante med buddhismen er at den forholder seg aktivt og forbausende ofte ganske rasjonelt til materien, og at den i to og et halvt tusen år faktisk har diskutert og debattert den langt mer åpent enn vestlig tradisjon vanligvis har gjort. Den bringer filosofiske (og til tider ganske praktiske) perspektiver på to temaer som er omgitt av stor forvirring i vår tid og vår del av verden: seksualitet og åndelighet. Ikke minst diskuterer den forholdet mellom de to. Bernard Faures *Red Thread* gir et fascinerende, om ikke alltid lettlest, innblikk i deler av denne tradisjonen.

Bernard Faure:
*The Red Thread:
Buddhist
Approaches to
Sexuality*
Princeton
University Press,
Princeton, New
Jersey 1998
ISBN 0-691-
05997-7

På tampen

redaktør:
Wiggo Smeby

veldig gamle fakta om helbredelse

De første bevisene på kirurgi, såkalt trepannering, eller hull i hodeskallen har man fra ca. 10 000 år fvt. Navnet kommer fra gresk, *trupanon*, en som borer. Hoder med hull er funnet i Egypt, Grekenland, Kina, Afrika, og India. Historikere tror trepannering ble brukt til å behandle hodesmerter, hjerneskadegalskap og for å slippe ut onde ånder. Ca. 70% av pasientene skal visstnok ha overlevd (ca. 30% er det antatt må ha omkommet av infeksjoner), og noen kom tilbake for mer. Uten smertestillende. Hver trepannering tok ca. 30-60 minutter å gjennomføre. Trepannering skal ha forekommet så sent som på 1800-tallet, og Prins Phillip av Oranjen skal ha blitt trepannert 17 ganger av sin lege. Gikk prinsen så rundt med mange hull i hodet? Nei, skallen skal visstnok lage en ny tynnere hinne etter inngrepet. Trepannering brukes også i vår tid noen steder i Afrika, og mer avanserte former brukes i enkelte tilfelle også i moderne medisin.

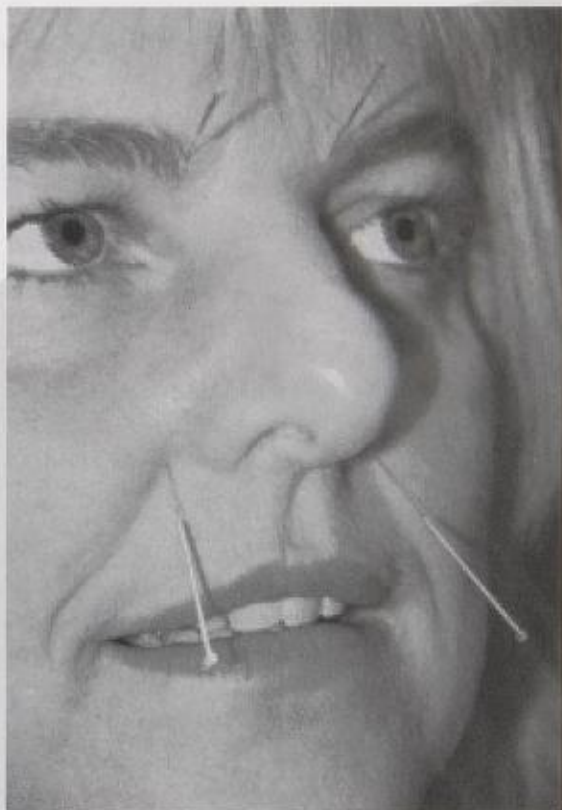
Allerede 1700 fvt hadde man i Mesopotamia lovgivning mot kvakksalvere. Det gjaldt bare kirurgiske behandlinger - andre behandlingsformer var unntatt fra kvakk-salverlovgivningen.

Elektrosjokk har vært brukt til så mangt, ikke bare i psykiatrien. I tidligere sivilisasjoner, helt opp til romertiden, brukte man elektrosjokk mot hodepine og kramper. "Men de hadde vel ikke elektrisitet på denne tiden", sier du? Feil. Elektrisk ål var naturens elektrisk-medisinske hjelpemiddel i denne sammenheng, lenge før elektrisiteten var "oppfunnet". Dosering kan imidlertid ha vært vanskelig, det er ikke sikkert ålen lot seg instruere, verken av doktor eller pasient.

Akupunktur skal være brukt i Kina i mer enn 4000 år. Opprinnelig ble nålene visstnok laget av sten, fiskeben eller bambus. Først lenge senere ble de laget av metall. En grav fra 113 fvt inneholdt nåler av sølv og stål. I følge mytene skal akupunktur ha blitt oppdaget av en jeger som ble skutt med en pil for deretter å oppdage at hodepinen hans forsvant. Andre kulturer har også brukt former for akupunktur. Det er i dag 8000 akupunktører i USA.

Honning er brukt på sår gjennom årtusener, fordi honning til en viss grad er bakteriedrepende. Det holder seg også fuktig, noe som gjør det lettere når man skal fjerne et omslag. Honning brukes visstnok også i dag i medisin i forbindelse med visse typer operasjoner.

Senere ble alkohol brukt til å desinfisere sår, kjent fra tøffe western-filmer. Dette var begynnelsen på å bruke kjemikalier i sårbehandling. Oppvarming ble også brukt, særlig på sår som blødde sterkt. På 1500-tallet ble kokende olje helt over sår.

I følge mytene skal akupunktur ha blitt oppdaget av en jeger som ble skutt med en pil for deretter å oppdage at hodepinen hans forsvant

Fakta fra psykiatriens historie

Som nevnt innledningsvis ble trepannering brukt også mot det som i sin tid kan kalles psykiske lidelser. Tror vi.

Ellers var det nok tynt med behandlingstilbud. Det første kjente galehus i historien skal være klosteret St Mary of Bethlem i London, som ble annektert av kongen i 1375 til dette formål.

I 1655 skrev Meric Causaubon *Treatise Concerning Enthusiasm*, hvor han argumenterte for at entusiasme har naturlige årsaker, men at folk ofte mistolker det som guddommelig inspirasjon eller djevlebesettelse.

I 1656 trodde sekten "the Fifth Monarchy Men" at de skulle bringe det femte kongedømme beskrevet i Daniels bok til jorden. James Nayler red inn i Bristol på et esel som om han var Jesus. De fleste lederne ble halshogd, kanskje en grei behandling sett fra kongens side, men neppe så attraktiv for pasientene.

I 1840 skrev F. Leuret boken *On the Moral Treatment of Insanity*. Han påstod at alle psykiatere anbefalte avledning og arbeid for å begrense effekten av kjedsomhet og lediggang. Dette var det historiske utgangspunktet for arbeidsstuene i dagens psykiatri.

I 1845 etablerte man i England galskapskommisjonen, som skulle styre og kvalitetsikre driften av alle asylene som hadde blitt etablert. Det var bl.a. ansett som viktig å hindre slektninger å sende sine kjære dit uten grunn. Antakelig var dette blitt en utbredt strategi for å få kontroll med arv og makt.

I 1890-årene begynte man å innse at asylopolitikken ikke virket, og at galskap ikke var helbredelig. Konsekvensen var at man bygde enda større asyl for langtidsoppbevaring.

Tidlig på 1900-tallet utfordret Sigmund Freud den etablerte vitenskap med sin drømmetydning. Hans teori om det ubevisste begynte å slå rot. Freud's teorier la grunnlaget for den moderne psykologien. Så fikk verden Woody Allen. Og stadig nye gale sektledere som Jim Jones, David Koresh, og Bin Laden. James Nayler fremstår i hvert fall som helt harmløs i sammenligning.

ACEM-MEDITASJON

den mest kjente,
mest brukte
og anerkjente
avspennings-metode i Norge

forskning

Treff blink med acem-meditasjon

En studie med kontrollgruppe viste at skyttere som lærte acem-meditasjon, skjøt bedre i konkurranser. Studien antyder også at acem-meditasjon reduserer stress-nivået hos individer i belastende og krevende situasjoner.

"The effect of meditation on shooting performance." Solberg EE, Berglund KA, Engen Ø, Ekeberg Ø, Loeb M. British Journal of Sports Medicine 1996; 30:1-5

Bedre helse med acem-meditasjon

En studie antyder at løpere som praktiserte acem-meditasjon i et halvt år, styrket sitt immun-system. Acem-meditasjon har også andre fysiologiske virkninger.

"A modulator of the immune response to physical stress? A brief report." Solberg EE, Halvorsen R, Sundgot-Borgen J, Ingjer F, Holen A. British Journal of Sports Medicine 1995; 29:225-57

Redusert blodtrykk med acem-meditasjon

En annen studie viste at lokomotiv-førere på skiftarbeid med søvnløshet og hjertesykdommer, fikk redusert blodtrykk, kolesterolnivå og sov bedre etter å ha praktisert acem-meditasjon.

"Acem-meditasjon gunstig for stressede lokomotiv-førere." Pär Westlund Dyade 2/1993:36-51

acem.no

det skjer
noe når
du leser

Du finner det meste i Dyade. Tidsskriftet for deg som ikke leser tidsskrifter. Reflektert, men ikke tungt. Tankevekkende, men ikke innfløkt. Kanskje litt på tvers av tidens selvfølgeriske tanker.

Hvert hefte belyser ett tema. Som abonnent er du derfor med i en liten bokklubb. For mindre enn 200 kroner får du fire hefter i året. Du kan også bestille enkeltnumre.

Ring 23 11 87 00
Fax 22 83 18 31
e-post: dyade@acem.no
Hjemmesider: dyade.no

Jeg bestiller:

- Abonnement på Dyade
4. nr. pr. år kr. 190
- Bok om Acem-meditasjon
Stillhetens psykologi kr. 125
- Boken *Personlig produktivitet* kr. 145
- Boken *Tal bedre* kr. 195
- Boken *Stress - arbeid - kjærlighet* kr. 140
- Godt grønt*. Kokebok for vegetarmat. kr. 190
- For kropp og sinn*. Vegetariske basisoppskrifter kr. 190
- Gratis brosjyre for Acems kurs

Følgende temahefter av Dyade:

.....
.....
.....

Navn:

Adresse:

BREV

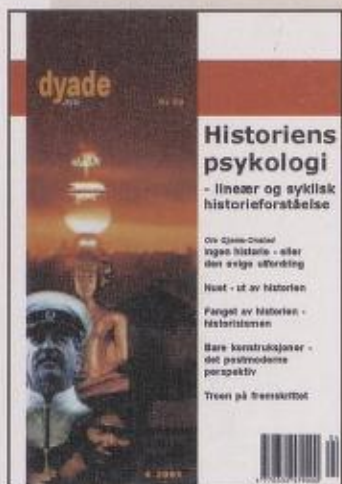
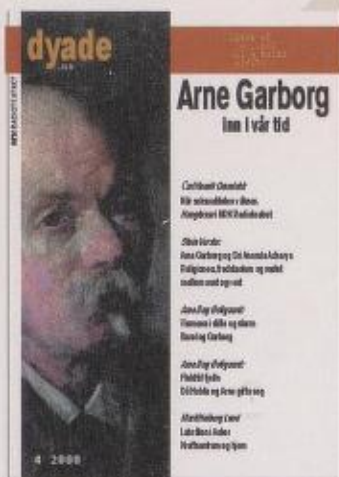
Kan sendes
ufrankert i
Norden.
Adressaten
vil betale
porto.

SVARSENDING

AVTALE NR. 126000/95PB

DYADE

**Postboks 2559, Solli
N-0202 OSLO
NORGE**

når alt blir kortere og kortere
og kjappere og kjappere
og morsommere og morsommere
og hippere og hippere
og mer og mer rocka -
kan det være godt å trekke pusten
og lese
gå en tur med tankene
luften dem
la dem få noe å gnaske på

dyade

385849

HØGSKULEN I S. OG FJ. BIBLI

POSTB 39

6851 SOGNDAL

omtaler bøker av bl.a.

«Dr Edward de Bono is one of the very few people in history who can be said to have had a major impact on the way we think. In many ways he could be said to be the best known thinker internationally.»

Crypto guru Bruce Schneier

Leselyst

Mindre leselysten for tiden?

I dette *Dyade* tilbyr vi ikke bokviagra, men kanskje noe som likevel kan pirre gamle lyster - som du kanskje har mistet kontakten med mens du i stedet har befølt fjernkontrollen. En liten invitasjon til å vandre gjennom leseopplevelser som du ikke finner på bokklubb- eller bestselgerlistene, men som likevel kan stimulere fantasien.

Trodde du at buddhistisk seksualitet mest handler om from avholdenhet blant munker uten hår på hodet? Eller at finlandssvensken er dystre enn finsk fjernsynsteater? Da finner du overraskelser i dette *Dyade*! 14 korte bokomtaler for enhver smak - forretter som vi håper kan vekke leselysten.

DYADDE NR.1 2002 - LESSELYST